

**БЕЛЕЖКИ ВЪРХУ ТЕКСТОЛОГИЧЕСКАТА ИСТОРИЯ НА
СЛОВО ЗА СВЕТА ТРОИЦА, И ЗА СЪТВОРЕНИЕТО, И ЗА СЪДА,
ПРИПИСВАНО НА КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ**

Явор Милтенов

Резюме. Студията е посветена на текстологически анализ на *Слово за Света Троица, и за сътворението, и за съда*, което няма открит конкретен гръцки източник и се смята за произведение на Климент Охридски. Съпоставката, извършена въз основа на над десет преписа, установява, че могат да се отделят три разклонения в традицията на текста – едно в ръкопис от XV в., част от сборката на Михайловския манастир в Киев, и две в редакциите на колекцията *Златоструй*. Всички тези разклонения имат своята важност за реконструкцията на архетипа. В приложение е публикувано издание на поучението с критически апарат.

Abstract. The paper aims at conducting a text-critical analysis of the *Sermon on the Holy Trinity, the Creation and the Last Judgment*, which has no traced Greek original and is ascribed by many scholars to Clement of Ochrida. **Juxtaposition** involves more than ten copies of the work. Three branches in the textual tradition are identified: one in a 15th c. manuscript from the collection of the St. Michael's monastery in Kyiv and two in the redactions of the Chrysorrhoeas (*Zlatostruy*) collection. All three of them are important for reconstruction of the contents and linguistic features of the archetype. An edition of the text is appended at the end of the article.

Keywords: Clement of Ochrida, Chrysorrhoeas, textual criticism

1. Предходни проучвания

На *Словото за Света Троица, и за сътворението, и за съда* пръв обръща внимание Н. Л. Туницки в началото на XX в. (Тунцки 1904). Руският медиевист проучва изворите, езика, стила, библейските цитати в поучението и публикува две негови версии. Работата на Туницки, която се отличава със стремеж към изчерпателност, е основополагаща и в друг аспект – авторът въвежда атрибуцията на *Словото за Света Троица* към творчеството на Кли-

мент Охридски. Това свое предположение ученият подкрепя с два взаимно допълващи се аргумента:

- 1) в един препис поучението е приписано в заглавието на автор, именуван Климент¹;
- 2) в текста на словото съществуват немалък брой тематични и лингвистични общи места със сигурни и несигурни произведения на Кирило-Методиевия ученик.

В последвалата научна традиция въпросът за авторството се смята за решен – словото е отпечатано в първия том на събраните съчинения на св. Климент (Ангелов, Куев, Кодов 1970, 639–646, 656–659), а също и в изданието на неговите произведения с реконструиран спрямо старобългарската норма правопис (Христова-Шомова, Петков, Тотоманова 2008, 56–63)². То попада и сред подбраните източници на лексикографския наръчник, съдържащ пълна ексерпция от произведения на старобългарския писател (Христова 1994). Междувременно, станалата класическа студия на Туницки е продължена от изследването на Г. Сване (1971). В него основният акцент е поставен върху стила и проповедническия талант на Климент Охридски, но наблюденията на учения относно структурата и източниците на текста също представляват значителен принос. В по-новата литература Климентовото авторство също се смята за безспорно (вж. например Грашева 1982, 359–360, Станчев, Попов 1988, 62–63, Турилов, Фомина 2000, Георгиева 2008, 250). По-внимателно и скептично към хипотезата на Н. Л. Туницки се изказва Ф. Томсън (Thomson 1982, 14–15)³, за когото поучението е стилово различно в сравнение с другите Климентови произведения, тематично неединно е и най-вероятно представлява една неособено умела компилация от гръцки хомилии.

Както става ясно от този съвсем кратък обзор, *Словото за Света Троица, и за сътворението, и за съда* се разглежда като важен източник и, макар и само две публикации да са му специално посветени, всъщност е доста добре проучено от различни гледни точки. За настоящото изследване остава да се опита да представи историята на текста въз основа на данните от вече издаде-

¹ В ръкопис от НБУВ-Киев, IP, сб. на Михайловския Златокуполен манастир, П. 490/1649, за него вж. по-нататък.

² Трябва да се има предвид, че при реконструкцията на словото в това издание са въведени и някои лексикални и морфологични варианти, които нямат опора в преписите.

³ Надеждността на първия аргумент на Туницки буди според Томсън съмнение, тъй като текстът на словото е контаминиран механично с *Homilia v de paenitentia* (CPG 4333, BHGa 941c, Aldama 1965: № 526, PG 49: 305–314, фрагментът отговаря на 314), докато в същия ръкопис има и неконтаминирана версия на *Словото за Света Троица, и за сътворението, и за съда*, която не носи името на Климент (срв. и Иванова 1978). Що се отнася до втория аргумент, Ф. Томсън смята, че съвпаденията с други Климентови произведения единствено разкриват тематична близост.

ни и новопривлечени, неработвани досега преписи. Като оставям на заден план проблема за авторството и относително добре проучените въпроси около езика, изворите и съдържанието на поучението, бих искал тук да се спра най-вече върху текстологическото групиране на преписите и отношението им към предполагаемия архетип.

2. Ръкописна традиция

Словото за Света Троица, и за сътворението, и за съда е доста добре засвидетелствано в средновековните славянски литератури. Още от изданието на Н. Л. Туницки насам за основен се приема преписът на л. 56r–63r в ръкопис П. 490/1649 от сбирката на Михайловския Златокуполен манастир, която се съхранява в Националната библиотека на Украйна. Той съдържа слова, предназначени за периода от Неделя на митаря и фарисея до Неделя на Все светии. Като книжно тяло кодексът е представителен: материалът е разпределен в два тома с общо 440 листа, форматът е in folio, текстът е изписан в две колони. Както отбелязва още Туницки, в правописно отношение са видими следите от среднобългарски оригинал. На л. 125r–129r е разположен втори препис на *Словото за Света Троица*, именно в заглавието на който се споменава, че словото е „сътворено Климентомъ“. В този свидетел обаче е налице случайна контаминация – край липсва и е заменен от завършека на Златоустовата *Homilia v de paenitentia*, заета от пълния ѝ славянски превод, който впрочем е поместен само малко по-рано, на л. 116r–121r, така че прескачането на края му няколко листа по-нататък навярно е просто типична грешка при преписване, а не дело на самия Климент, както предполага руският учен⁴.

Н. Л. Туницки използва като спомагателен ръкопис № 153 от сбирката на Йосифо-Волоколамския манастир. Това е сборник със слова и избрани жития, в който *Словото за Света Троица* е разположено на л. 154r–171r. На изследователите е убягнало от вниманието обстоятелството, че първият дял от сборника съдържа част от кратката редакция на колекцията *Златоструй* – общо 23 хомилии от S48 до S72 включително⁵. Според описа на сбирката (вж. тук бел. 19) в него са пропуснати S52, S57, S58, а S48 не е на място и е разположено между S71 и S72. Немалко от словата са снабдени с указания за четене по време на Великия пост, което не е типично за *Златоструя* и очевидно е вторично приспособяване. Именно в края на този дял е намерил място препи-

⁴ Вж. предходната бел. 3. Пълният превод на *Homilia v de paenitentia* с начало *Всѣмъ /всѣмъ/ намъ дньсь тръго-съ...* се среща в кратката, третата и четвъртата редакция на *Златоструя*, както и в Михановичевия и Гомириевия хомилиар (издание и текстологически анализ у Милтенев 2013: 427–505).

⁵ Тук и нататък поученията в отделните Златоустови сбирки се бележат с пореден номер и съответна буква S за кратката редакция на *Златоструй*, L за пълната, H за третата, V за четвъртата. Повече за съставите вж. у Милтенев 2013.

сът на *Слово за Света Троица, и за сътворението, и за съда*. Това е съвсем естествено, доколкото интересуващото ни поучение е част от двете редакции на *Златоструй*, пълната и кратката, които, като сборници с постоянен състав, неизменно го поместват: в пълната редакция като четиридесет и седмо (нататък тази версия обозначавам като L47), а в кратката като седемдесет и второ слово (нататък S72). Това добавя практически още около 40 преписа на нашия текст⁶, защото толкова са известните ръкописи, съдържащи тези две хомилетични сбирки.

Словото за Света Троица е част и от т.нар. четвърта редакция на *Златоструй*. Тя е засвидетелствана в сръбски ръкопис, писан в третата четвърт на XIV в. на Атон от книжовника Дамян, който се съхранява днес в сбирката на Воскресенско-Новоюерусалимския манастир в ГИМ–Москва, под № 115-бум. Преписът се открива на л. 106v–115v, което е двадесет и петото по ред поучение и затова нататък го бележа като V25.

Наследниците на колекцията *Златоструй* са запазени предимно в руската ръкописна традиция. Отломките от нея сред южните славяни са много рядко срещано явление, толкова рядко, че се класифицира като щастливо изключение. Ръкопис № 1037 от НБКМ–София е едно от тях. Това е сръбски по правописните си характеристики кодекс, писан през XIV в., който обикновено се определя неточно като Патерик. Всъщност представлява сборник със смесено съдържание, който има три основни дяла: жития на жени-светици в началото, патерични разкази за жени, девойки и монахини, както и части от *Княжеския Изборник* на л. 94–100v, 102–113v, 225v–227v, 229–234 (Федер 2008/1, 9). Именно в този условно отделен трети дял, между л. 187 и л. 207, които са подвързани не според оригиналния ред, са разположени (частично или изцяло запазени) четири поучения от *Златоструя*⁷. Последното от тях, на л. 200r–207v, е предположително Климентовото *Слово за Света Троица, и за сътворението, и за съда*.

⁶ Н. Л. Туницки работи с три преписа, като споменава мимоходом, че словото се среща в *Златоструя*. Във въведението на изданието в първия том на събраните съчинения на Климент Охридски са споменати общо осем преписа.

⁷ На л. 193r/v се намира края на Златоустовата *In Epistulam primam ad Corinthios homilia xxxvi*, чийто славянски превод се помества като сто и трета статия в пълната редакция, като деветнадесета в кратката, като тридесет и четвърта в третата и като четвърта в четвъртата. На л. 193v, 191, 190, 189, 188, 199, 197 е разположен преводът на *Admonitiones spirituales*, произведение, приписвано на Йоан Златоуст и на Василий Велики, което е известно от всички редакции на *Златоструй* – пето слово в пълната, тридесет и осмо в кратката, второ и петдесет и четвърто в третата, девето в четвъртата. На л. 187, 198, 194, 195, 196, 192 се чете част от псевдо-Златоустовата хомилия *De salute animae*. Доколкото може да се прецени от запазения текст, преводът по-скоро отговаря на версията, представена в пълната редакция под № 77, в кратката под № 70 и в третата като по ред девето поучение. На л. 200–207 стои предположително Климентовото *Слово за Света Троица, и за сътворението, и за съда*.

Изданията на текста относително добре покриват ръкописното му разпространение. Н. Л. Туницки публикува двата текстови варианта в украинския ръкопис, като към първия прилага различията по два преписа⁸ – един от кратката и един от пълната редакция на *Златоструй*. Същото е препечатано в първия том на събраните съчинения на Климент Охридски (Ангелов, Куев, Кодов 1970, 639–646, 656–659). Няколко преписа на S72 също са обнародвани – тези от Макариевите чети-минеи (ВМЧ 1899, 1523–1533) и от ръкопис F.п.I.46 от РНБ – Санкт Петербург (Георгиева 2003, 310–311), който е най-ранен, от XII в., но за съжаление голяма част от текста липсва поради загуба на листове. Версията V25 пък е въведена в научно обращение от А. А. Турилов и М. С. Фомина (Турилов, Фомина 2000).

Общият брой преписи на поучението, с които разполагам понастоящем, е над десет. С повечето съм работил *de visu* или чрез копие от ръкописа, едва два от тях използвам с посредничеството на посочените издания⁹:

Преписи в ръкописи, съдържащи пълната редакция на *Златоструй* (L47):

- D** РГБ – Москва, Русия, сбирка на МДА, ф. 173.I, № 43, 1474 г., л. 276v–283r.¹⁰
- E** РГБ – Москва, Русия, сбирка на МДА, ф. 173.I, № 44, втора четвърт на XVI в., 563 л. 222r–227v.¹¹
- G** ГПНТБ – Новосибирск, сбирка на М. Н. Тихомиров, № 6, л. 196a–200d.¹²

Преписи в ръкописи, съдържащи кратката редакция на *Златоструй* (S72):

- P** РНБ – Санкт Петербург, F.п.I.46, XII в., л. 30a–30d (без начало поради загуба на листове, започва от 101).¹³
- R** БАН – Санкт Петербург, 33.16.15, 1407 г., л. 221b–227a.¹⁴
- U** ГИМ – Москва, Синаодна сбирка, № 988 (Успенски препис на Великите чети-минеи на митрополит Макарий), XVI в., л. 570d–574d (според изданието ВМЧ 1899, 1523–1533).¹⁵

⁸ Това са споменатият сборник от Йосифо-Волоколамския манастир, № 153 и съхраняваният в РГБ–Москва, ръкопис от сбирката на МДА, ф. 173.I, № 43, за него вж. по-надолу.

⁹ Това са Волоколамският препис, за който ползвам спорадичните различията у Туницки, и този в Успенския комплект на Макариевите чети-минеи (другите два комплекта не дават почти никакви важни лексикални варианти, както свидетелства и апаратът в изданието).

¹⁰ Леонид 1887: 66–68. Писан от дяк Андрей от гр. Твер в Киево-Печерската лавра.

¹¹ Леонид 1887: 54–66.

¹² Тихомиров 1968: 15. Благодаря на колегите от ГПНТБ в Новосибирск за любезно предоставената ми възможност да работя с дигитално копие от ръкописа.

¹³ СК 1984: № 74, СК 2002: 563–565 (№ 74), Фомина 1993: 44–53, Георгиева 2003.

¹⁴ Срезневский, Покровский 1915: 158–167.

¹⁵ Горский, Невоструев 1884–1886, Иосиф 1892, Протасьева 1970: 170–173, 194–195 (№ 798).

Препис в ръкописа, съдържащ четвъртата редакция на *Златоструй* (V25):
V25 ГИМ – Москва, сб. на Воскресенско-Новоийерусалимския манастир, № 115-бум., (сръбски ръкопис, писан на Атон в третата четвърт на XIV в. от книжовника Дамян), л. 106v–115v.¹⁶

Преписи в сборници:

Мих НБУВ – Киев, IP, сб. на Михайловския Златокуполен манастир, № П. 490/1649, 20–30 г. на XV в., л. 56r–63r.¹⁷

Мих2 НБУВ – Киев, IP, сб. на Михайловския Златокуполен манастир, П. 490/1649, 20–30 г. на XV в., л. 125r–129r.¹⁸

Вол РГБ – Москва, ф. 113, сб. на Йосифо-Волоколамския манастир, № 153 (olim 516), XVI в., л. 154r–171r.¹⁹

Соф НБКМ – София, № 1037, 246 л., XIV в., л. 200r–207v.²⁰

3. Текстологическа история

Ръкописната традиция предава един и същ текст на *Словото за Света Троица* с незначителни редакционни изменения. Извършената за целите на настоящото проучване съпоставка между достъпните ми свидетели дава основание да се обособят три основни текстологически разклонения, а именно: 1) издадените най-напред от Н. Л. Туницки **Мих** и **Мих2**; 2) преписите в състава на пълната редакция на *Златоструй* (т.е. версията, обозначена тук като L47); 3) текстовите варианти, които се срещат в кратката редакция на *Златоструй* (S72) и спадащия към нея препис **Вол**, както и тази в четвъртата редакция на *Златоструй* (V25) и в **Соф**.

По-нататък ще бъдат разгледани текстологическите аргументи в полза на едно подобно групиране. Тъй като би било излишно да се повторят всичките почти 350 разночетения, които фигурират в критическия апарат към изданието на текста, приложено в края на настоящата публикация, тук ще се ограничи до привличането само на част от този изобилен материал.

3.1. Преписите в ръкописа от Михайловския манастир (**Мих** и **Мих2**)

Досегашните издатели на съчиненията на Климент Охридски неслучайно избират като основни двата преписа на *Словото за Света Троица* в ръкописа от Михайловския Златокуполен манастир край Киев – единият (**Мих**) съдържа няколко редки словоупотреби и немалко типични само за него четения, а другият (**Мих2**), макар да пропуска един голям отрязък и да представлява

¹⁶ Амфилохий 1875: 171–172, Турилов, Фомина 2000: 111.

¹⁷ Петров 1897: 183–190 (№ 490). Вж. и Ульяновский, Кошль 2008: 28, 96, 180.

¹⁸ Вж. предходната бележка.

¹⁹ Иосиф 1882: 154–157 (№ 153).

²⁰ Стоянов, Кодов 1964: № 1037.

по същество контаминация, носи името „Климент“ в своето заглавие. Въпреки че се разглеждат като „обширна“ и „съкратена“ редакция на поучението, всъщност в текстологическо отношение тези свидетели имат много повече общност отколкото различие.

Един от най-значимите диференциращи признаци на версията в *Мих* и *Мих2* е наличието на няколко библейски цитата, които служат на богословската аргументация, но не се откриват в другите версии²¹ (срв. например б, 40, 44, 80 и др.), както и няколкото примера за текст в повече като например пасажите между 2 и 3, 4 и 5, части от 4, 7 и т.н. Тези особености на текста в *Мих* и *Мих2* не са отбелязвани специално от изследователите. Те навеждат на мисълта, че или в хипархетипа на останалите разклонения в традицията съзнателно са пропускани места, приети като утежняващи изложението, или става въпрос за добавки в предходника на двата киевски преписа. Как да преценим при отсъствието на византийски аналог на *Словото за Света Троица*? В някои случаи за достоверно решаване на този въпрос могат да помогнат частичните паралели със съчинението на Йоан Дамаскин *Expositio fidei* („Точно изложение на православната вяра“). Осма глава на Книга първа, озаглавена „За Светата Троица“, е идентифицирана още от Н. Л. Туницки като един от изворите на нашето поучение. Сравнението показва, че заемките са разположени в самото начало (1–7 от текста) и не са буквални, а става дума по-скоро за преработени извадки. Въпреки това, в някои случаи сходствата на гръцкия източник с версията в *Мих* и *Мих2* са очевидни: частичен аналог с него намират по-пълното изреждане в 2 и изразът при(е)но ѿ всѣа твари²², пасажът между 4 и 5²³, изразът но коупно ѿць коупно снъ ѿ него рож(д)енъ в 7²⁴. Други специфики на *Мих* и *Мих2* обаче не намират опора в „Точно изложение на православната вяра“ – обяснението на природата на Бог-Син *везъначално и везъвременно коупноро(д)но*²⁵ в 4, библейските препратки в пасажа между 4 и 5 и в 6. Дали те са били част от оригиналния славянски текст или са по-късни вставки остава неясно.

²¹ Тук и нататък цифрите в курсив обозначават въведената сегментация на текста в приложеното издание и служат за препратка към него.

²² Срв.: ...μίαν οὐσίαν, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, μίαν θέλησιν, μίαν ἐνέργειαν, μίαν ἀρχήν, μίαν ἐξουσίαν, μίαν κυριότητα, μίαν βασιλείαν, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι γνωριζομένην τε καὶ προσκυνουμένην μὴ προσκυνήσει πιστευομένην τε καὶ λατρευομένην ὑπὸ πάσης λογικῆς κτίσεως ἀσυγχύτως ἠνωμέναις καὶ ἀδιαστάτως διαιρουμέναις...

²³ Срв.: „Прὸ πάντων τῶν αἰώνων” λέγοντες δείκνυμεν, ὅτι ἄχρονος καὶ ἀναρχος αὐτοῦ ἡ γέννησις: οὐ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ὁ χαρακτήρ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, ἡ ζῶσα σοφία καὶ δύναμις, ὁ λόγος ὁ ἐνυλόστατος, ἡ οὐσιώδης καὶ τελεία καὶ ζῶσα εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, ἀλλ’ αἶψα ἦν σὺν τῷ Πατρὶ καὶ ἐν αὐτῷ ἀδίως καὶ ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος...

²⁴ Срв.: ...ἀλλ’ ἅμα Πατὴρ, ἅμα Υἱὸς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος...

²⁵ Но на друго място в същата осма глава от съчинението на Йоан Дамаскин присъства съчетанието *ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως*.

Броят на уникалните за *Мух* и *Мух2* четения е голям, затова и публикуването на само една версия с разночетения би довело до неудобно, дори невъзможно за използване издание²⁶. Излишно е тук да се изброяват немалкото морфо-синтактични и словоредни различия, а и те едва ли биха могли да се класифицират или интерпретират в една или друга посока. Без гръцки текст в повечето случаи е трудно да се прецени кои четения са първични и кои вторични. Затова ще се ограничи тук до класическите за текстологията признаци и типичните само за тези преписи словоупотреби.

Мух и *Мух2* са в съгласие по отношение и на други, извън коментиранияте по-горе, думи и фрази, които не фигурират в останалите преписи, като например *оуимъ ѿ водъныхъ составъ 17*, *золъ свѣтъъ 25*, *преваѣѣ нашии 25*, но ни сими оубо словеси ни инѣни вѣщъшии того 40, и та(к) вбоуморена лежаша 41 и др. За тази група преписи са характерни и определени лексикални предпочитания, присъствието на които отново показва принадлежността на *Мух* и *Мух2* към едно текстологическо разклонение. Само според тази версия в 11 стои *оумомъ злымъ* (а не *оумомъ высокымъ* или *высокоуміе(м)*, както е в останалите), в 14 *премениша(с)* (а не *нарекоша сѧ*), в 25 *вѣсѣъ* (а не *врагъ*), в 36 *совлекоша* (а не *сведоша*), в 41 *вбоуморена* (а не *мерѣтва*), в 52 *врачѣство* или *цѣленіе* (а не *выліе*), в 53 *хощеши* (а не *можеши*), в 54 *да аще* (а не *ѣда бо*), в 54 *сильни* (а не *вел'може*), в 61 *мало* или *мала* (а не *едино*), в 64 *мъздоимецъ* (а не *мытоимецъ*), в 64 *пити* и *оупивати(с)* (съобразено с Лук 12:46, а не *спати* и *оупивати сѧ*, както предлагат другите версии), в 72 *живеши* (а не *прекывае(ш)[и]*) и т.н. Особено важно е да се спомене употребата в 25 на *превавити* (*смирити* или *смирѣти прѣдати* в останалите копия на словото) и в 29 на *жльдиж* в *Мух* срещу *жалостію*, *мыслію*, *желаніемъ*, *жеж(д)ію*. Не би било пресилено да се каже, че като редки и старинни думи и те са една от причините изследователите да имат най-голямо доверие на преписа *Мух* (напомням, че *Мух2* е съкратен и контаминиран). Въпреки че този общоприет извод има своите основания – както донякъде показва и сравнението с гръцкия източник по-горе – все пак не бива да се предоверяваме на този свидетел, защото и той има своите погрешни или несигурни четения.

В *Мух* са засвидетелствани няколко пропуска, които нарушават напълно смисъла на текста. Такъв е случаят с фразата *не можемъ ѿнести* в 93, *чиномъ веспѣтнымъ* в 98, местоимението *миѣ* в 101, чието наличие в архетипа се потвърждава и от контекста, и от всички останали копия. При други примери за отсъстваща дума или фраза текстът е разбираем, но все пак изглежда става въпрос за неточност в *Мух*, срв. например *единомоу вожествоу 1*, *равночестно* и *б, сиж 15*. На два пъти *Мух* пропуска по-големи цялости – редуцира поради хомойотелеутон *не могу оугодити. и оумилосрднѣъ же сѧ г(с)ѣ нашъ и бѣ не може само до не могу 38*, а *не створите си шбраза по(д)вна миѣ нѣ(с) бо иного бѧ*

²⁶ Трябва да се подчертае, че в апарата към своето издание Н. Л. Туницки не е отразил всички разночетения, съдържащи се в избраните от него преписи, а само част от тях.

развѣки мене предава като не створите совѣки иного развѣки мене 39. Благодарение на *Mux2* и на другите версии на словото могат да се коригират и някои очевидни преписвачески грешки в *Mux*, свързани с неправилен словораздел или преосмисляния от неточно предаване на една или две букви. Сред примерите могат да се посочат неопѣворена вместо правилно неопѣстроена в 15, възвѣглавъ вместо възвѣгла въ оухо в 26, нападаены печали вместо нападаша на нь паче в 35, оустрои вса вместо оустреми са в 42, бытѣнскою вместо пакыбытѣнскою в 47, ноудить вместо моудить в 69, блгодать вместо кога(т) в 75, послоушати вместо послоушати в 78, жадяюще вместо ждоуше в 114 и др.

Съществуват и други случаи, при които *Mux2* се съгласува с версиите в *Златоструя* и не подкрепя вариантите, които предлага смятаният за най-близък до архетипа препис *Mux*. Става въпрос както за отсъстващите в *Mux* и едина ч(с)ть в 2, бѣжиа в 13, есть в 27, и ицѣли и в 48, така и за някои уникални морфологични, лексикални, словоредни варианти в *Mux* като например вса срещу всаческаа в останалите в 2, его срещу и(х) в 8, бѣжества срещу соущество в 9, бесплотныа силы свѣтлостию оукрашъ ставъ слоужителъ оустрои срещу свѣтлостию оукрашъ состави бесплотныа силы слоужителъ оустроивъ в 10, присно срещу выноу в 10, ѿ сана срещу изъ сана в 13, сирѣчь срещу рекъше в 47, 53, 66, непѣщюцию срещу лнино в 54, дастъ срещу далъ в 60, твоѣ(м) срещу си в 61, стоаще срещу стоа в 64 и т.н. Най-често тези четения в *Mux2* съвпадат с групата на S72 и V25.

Преписът *Mux2* също има своите несвършенства. Липсата на текст в него обхваща 72–113 (или около една четвърт от поучението) и за да се компенсира тя е вмъкнат вторично следният пасаж: бѣ мл(с)тивъ есть, да иматъ мл простити. ни ни тако братиа не мозѣмъ лишати са цо(с)тва не(с)наго, но (вж. 71). В три случая можем да говорим за пропуски в *Mux2* – и ѿ тварі в заглавието, та конъ в 32, и безначално в 44. Има наред с това и видими следи от работата на редактор. Възможно е да му се припишат някои преосмисляния като например четенето на совѣствѣ(х) като свонствѣ(х) 1, промяната на вѣще(м) в кывѣша 24, на тако в того 25, на тѣми подавлѣми в тѣмиъ подовиѣ(м) 42 и др., а също и „подобряванията“ на догматични постановки в 27 и 32. Най-сигурен белег за целенасочеността на работата му са лексикалните замени – той е предпочел да използва скоръ вместо снѣ(м) 18, жалостию вместо жальдиж 29, волъчець вместо ѡс[о]та 33, послѣднее же и вместо ѡсетныи 36, мастию вместо хризною 48, то оуже вместо воле 52, хоуж(д)ьшии вместо ѡрадни 56, хоуж(д)ьшаа вместо ѡраднѣиша 56, своа вместо си 113, без да е повлиян за този си избор от предходната традиция на поучението.

Разгледаните данни водят към заключението, че *Mux* пази добре текста на *Словото за Света Троица*, но в него се регистрират – с помощта на останалите свидетели – и някои отклонения от архетипа. Особено предпазливо трябва да се подхожда към онези четения, които не се потвърждават нито от *Mux2*, нито от версиите в *Златоструя*, защото вероятността те да са вторични е също толкова голяма, колкото и вероятността да принадлежат на първоначалния текст на словото.

Мух2, макар да е непълен, лексикално редактиран и може би дори сверяван с препис от групата на **S72**, също има своята важност за текстологическата реконструкция, доколкото потвърждава едни варианти от **Мух** или поставя под съмнение други. Съпоставката показва, че **Мух** и **Мух2** не произлизат директно един от друг, а от общ за тях антиграф или протограф. Тъй като, както основателно подчертава и Н. Л. Туницки, ръкописът от Михайловския манастир е бил снет от среднобългарски оригинал, то същото трябва да се отнася и за нашето поучение – вероятно и на родоначалника на текстологическата група **Мух** и **Мух2** трябва да припишем такъв лингвогеографски произход²⁷.

3.2. Особенности на текста в пълната редакция на *Златоструй* (L47)

Във версията L47 са засвидетелствани почти всички типове текстологически признаци, които я отличават от останалите разклонения в традицията на *Словото за Света Троица* и я обособяват като независима. Единствено в нея се откриват определени инверсии в словоредата (например да воуде(т) р(ч) на(д) всѣми срещу над всѣми рече да воудеть 24, свои(м) дѣло(м) срещу дѣломъ своимъ 76, вра(т)ѣ в тѣх(х) заповѣде(х) срещу в тѣх заповѣдехъ братѣа 80 и мн. др.), отсъстват лексеми или фрази, които са употребени на съответните места в останалите копия (например исповѣдаю б, глагола тако 15, на помощь и 38, своего 42, престоупленіемъ 47, вж(с)твомъ 47, ни молеве 74, всѣх 85, нынѣ 107) или пък са налице словоупотреби, които не се подкрепят от останалите копия (єсть 2, гады 19, не(с)ныа 20, лестною 25, ми 48, волна 108). Но докато за тези особености невинаги може да се отсъди със сигурност дали са въпрос на небрежност, редакция или на следване на оригинала, то уникалните за L47 лексикални варианти съдържат сведения, които понякога се поддават на покатегорична интерпретация: от текстологическата съпоставка става ясно, че в основата на L47 стои препис, в който е(с)ствѣ заменя в(п)стаси в 46, ри заменя породоу в 61, предпочита се прїиде(т) вместо граде(т) в 98 и се „поправя“ с по типичното за архетипа противвж ‘според, съобразно с, съответно на’ в 81 и 98 (срв. употребата на противвж в протежение на целия текст на поучението – в 7, 55, 76, 105, 112). Тези примери за вторични четения следва да ни усъмнят и относно други случаи на вариативност като например използването на всег(д) а вместо на присно 1, 11, на съставляю вместо раставляж б, на преж(д)ѣ вместо николи(ж) 7, на снѣзи вместо схода(т)ъ 17, на свъръши вместо сътвори 25, на въсхотѣ вместо оустрои вса или оустреми са 42, на акты вместо тако или тако и 43, на не пытан вместо не ниши 45, на на полы вместо полъма 70, на положи(т) вместо поверже(т)ъ 70, на мьз(д)а вместо пол’за 73, на аще ли вместо да аще 76, на власти вместо княжѣа 84, на всег(д)а вместо беспрестани 90, на неправдо[ю] вместо хыще-

²⁷ Освен немалкото случаи за замяна на носовки с неточно съответствие поради наличие в антиграфа на тяхно смесване, срв. също четенето *нипыщюцимо* : *мнимо* в 54.

нїемъ 94, на прежнаа вместо готовьа 110. Не са малко и онези индивидуални четения, в които контекстът ни позволява да предположим, че в L47 или е допусната преписваческа грешка, или е извършено съзнателно преосмисляне на текста, т.е. става въпрос за по-млади, неприсъщи на архетипа варианти. В тази посока следва да се интерпретира например употребата на въъ вместо на во 2, на видимьи вместо неви(д)мьи 9, на мнозєми вместо мръзъкъмьи 35, на растворишї вместо ти да строиши 72, на възмиши вместо възможєши 77, на оудалиша сѧ вместо оудавиша сѧ 97, на слоужащъ вместо пре(д)стогащъ 100.

Разбира се, от разгледаните примери не произтича непременно, че всички четения на L47 са резултат на редакция. По-скоро най-коректното заключение би било, че към тази версия трябва да се подхожда внимателно и, както бе казано, с повишено съмнение.

3.3. Особенности на версиите S72 и V25

Текстологическата група около преписите в кратката и четвъртата редакция на *Златоструя* заема средишно положение спрямо коментираните две разклонения в традицията на текста: цитираните по-горе примери, при които *Мух* и *Мух2* съдържат обособяващо ги четене, означават, че S72, V25 и *Соф* се съгласуват с вариантите в L47; обратно, уникалните за L47 четения означават, че S72, V25 и *Соф* съвпадат с *Мух* и *Мух2*. Тази закономерност се наблюдава в целия текст, т.е. и извън приведения за целите на изследването илюстративен материал. Рядко могат да се открият типични диференциращи признаци на тази версия като пропуски (вж. например дѧа б, сѧ 34) или добавки (например еста 53). Не са много и специфичните за групата варианти: в 2 вместо нераз(д)ѧно естѣ в S72, V25, *Соф* се открива не раздѧлет сѧ, в 11 вместо оумомъ злымъ *Мух* *Мух2* или високозмїе(м) L47 се чете оумомъ высокымъ, в 53 вместо грѣхъ *Мух*, согрѣшенїихъ *Мух2*, грѣховъ L47 се употребява съблзны, в 99 ставитѣ *Мух* или възстави(т) L47 се предава като състави(т).

Както изглежда, този материал не дава все пак сигурни основания да се твърди, че създателят на версията, отразена в S72, V25, *Соф*, е работил с другите две разклонения на традицията, сверявал е и е избирал едни или други техни четения. Но разбира се, тази възможност не може да бъде отхвърлена и трябва да се има предвид. Тя би била доказуема, ако и за други произведения от състава на кратката редакция бъдат открити подобни особености в тяхната трансмисия и традиция.

Южнославянските преписи V25 и почти идентичният с него *Соф* (в който, за съжаление, има значителни липси поради изгубени листове²⁸) като цяло споделят текстологическите параметри на S72, но имат и свои уникални чете-

²⁸ В *Соф* липсва текстът от 37 томоу поракотив сѧ до 73 то мьнѣ сътворитѣ, както и от 103 до края.

ния, които ги обособяват в отделна подгрупа. В заглавието V25 добавя **бѣжнѣмь** (в **Соф** има липса на листове), в 1 вместо подобно **єсть** се чете по(д)вѣнѣтъ, в 8 **тѣмь** во оустрон **ѡцѣ** е с промяна в словореда **тѣмь** оуко **ѡцѣ** оустрон, в 55 вси нази прѣ(д)станѣ(м) **Мух Мух2**, нази прѣ(д)станѣ(м) коупно L47, нази коупно вси прѣдстанѣмь S72 е предадено като нази коупно прѣ(д)станѣмь, в 58 вместо **не коудѣ(т) л'зѣ** L47, S72 (**R**), **не л'зѣ** S72 (**U**) стои **не коудѣтъ** како, в 67 вместо **кѣроглашенїа – петлоглашенїа**, в 81 вместо **какоиже – коиже**. Най-любопитната особеност на двата преписа (а впрочем и на четвъртата редакция като цяло) е, че понякога при два конкуриращи се синонима в пълната и кратката редакция на *Златоструй* или не се избира нито един от тях, или се предлага трети. Така в 10 вместо засвидетелстваните в останалите преписи и версии **всег(д)а**, присно, **выноу** във V25 и **Соф** има пропуск, по същия начин се постъпва в 25 с **єго** и **и**, а в 53 – със **сирѣчь** и **рекѣше**; в 69 пък на мястото на **моудитѣ** или **медлитѣ** се предлага алтернативата **къснитѣ**. Не е невъзможно тези факти да говорят за родоначалник на тази версия, в чийто антиграф е било извършено глосиране.

4. Езикови наблюдения

В своята студия, посветена на *Словото за Света Троица*, Н. Л. Туницки разглежда текста и от гледна точка на езиковите му характеристики. Би било излишно отново да бъдат повторени неговите наблюдения, ето защо тук ще бъде направен опит по-скоро да се изтъкне най-важното от този материал, обогатен (или редуциран) от привличането на още свидетели и от съпоставката помежду им.

Самото включване на поучението в състава на *Златоструя*, сборник с известна текстологическа история и сигурни източнобългарски корени, вече създава очакването, че в текста би следвало да има следи от типични преславски лексикални маркери. И наистина, такива са съхранени, дори и в преписите, за които няма директни сведения за връзка с източнобългарски център на книжовна дейност. Относително често се използва съюзът **ти** 'и' (който при трансмисията на преславските текстове обикновено се заменя повсеместно с **и**) – различните преписи на *Словото за Света Троица* са го запазили в 26, 27, 30, 33, 69, 72, 75, 78. Към кръга на маркиращата лексика следва да се причислят и употребите на **послоушѣствовати** 'свидетелствам' 15, **порада** 'рай' 25, 61 (наред с **ран** 27, 32), **проныривѣ** 'зъл, лукав' 25, **дѣла** 'заради' 72, 112 (но и **ради** 13, 44, 73, 83 (x2), 98), **добра дѣтѣль** 'добродетел' 89, **право** 'амин' 108 и др. Примерите са достатъчно, за да се направи заключението, че архетипът ако не е създаден в Източна България, то поне със сигурност е преминал през лексикалната обработка на преславските книжовници.

Сред употребите на редки думи и на такива, които характеризират езика и стила на поучението, трябва да се открият:

въспаѣти сѧ 'опъна се, протегна се' 26. Произведен на **пѧти**, **пѧнѧ**, **пѧнеши**, глаголт не е регистриран в лексикографските наръчници.

готовъ ‘извършен, направен, случил се’ 110. Употребява се в израза готовъна грѣхъ исповѣдающе и кающе сѧ ихъ а не прѣтваряюще другы(х). Изглежда като механичен превод или влияние от гръцки.

жлъдь ‘желание за удоволствие, страст’ 29. За наличието на жлъдь в архетипа на изследваното слово свидетелства преписът *Мих*, подкрепен и от един от ползваните тук преписи в кратката редакция на *Златоструй* (*Р*). Според МСДЯ 1, 881 лексемата се среща в *Синайския патерик* срещу гр. ἡδονή, срв. пак там жлъдоловивыи за φιλέρως, жлъдъныи за τῆς ἡδονῆς.

овръшити ‘завърша’ 16. Глаголът се среща в Йоан-Екзарховия *Шестоднев* (Aitzetmüller 1975, 236), срв. също овръшати/овръшати в Симеоновия Изборник (ССб 2015, 38с27 за ἀποτίθημι, 164b24 за ἀπαρτίζω).

осетънь ‘последен’ 36. Вариант на сетънь с протетично о-, който не е засвидетелстван в лексикографските справочници.

осотъ ‘бодил’ 33. Използвана в библейски цитат (Бит 3:18), тази рядка дума се употребява на същото място в някои библейски и палеини ръкописи (МСДЯ 2, 734), така че очевидно авторът е следвал по памет именно тази традиция.

прѣвабити ‘излъжа, примамя, съблазня’ 25. Въпреки че сродни думи са известни в преславската колекция от слова на Григорий Богослов и в *Повест временных лет* (МСДЯ 1, 223, 2, 1620), вариантът с представка прѣ- не е засвидетелстван в речниците.

тръбезначальнь ‘безначален и в трите си същности’ 9. Прилагателното е регистрирано единствено в произведения на Климент Охридски – в *Похвалата за Михаил и Гавриил* и в *Похвалата за св. Кирил Философ* (Христова 1994, 264).

В областта на граматиката също се срещат няколко примера, които може да са били присъщи на един старинен архетип – формите за прост аорист нападѹ 35, ѡврътѹтъ 48 и предполагаемата супинна форма в израза не прѣидо(х) во рече призва(т) правѣ(д)никъ 51 (изписването с надредно т прави обаче примера несигурен).

5. Изводи

Въз основа на извършената текстологическа съпоставка може да се направят заключения в няколко посоки.

1. Съпоставката доказва, че преписът *Мих* наистина, както постулират изследванията досега, има най-важна роля за изучаването на *Словото за Света Троица*, доколкото пази четения, доказващи се като оригинални от гръцките извори, от езиковите си характеристики или от общата логика на текста. Наред с това, не е било отбелязвано досега, че в *Мих* има и немалък брой неточности и отклонения, които се възстановяват от останалите версии и най-вече от родствения му *Мих2*, а това означава, че към уникалните му четения все пак трябва да се подхожда предпазливо.

2. В *Мух2* е запазена една случайна контаминация, която не е дело на Климент Охридски или на негов последовател, а най-вероятно се е случила в процеса на преписване на конкретния ръкопис от XV в. Тя съдържа същата версия като *Мух* (която прекъсва около средата на текста) в съчетание с края на едно от предходните слова в сборника. Преписът е не само непълен, но и съдържа следи от редакторска работа, въпреки това ценността му като единствен коректив на *Мух* е изключително голяма.

3. Преписите в различните редакции на *Златоструя* заемат важно, но все пак не първостепенно място от гледна точка на реконструирането на архетипа на изследваното поучение. Други свидетели (*Мух* и донякъде *Мух2*) съдържат повече и по-категорични данни за първообраза на текста. Това не е учудващо с оглед на историята на наследниците на Златоустовата протосбирка, съставена по времето на българския цар Симеон. Предходните проучвания установиха, че сред текстовете в пълната редакция от 46 слово нататък (а също и в кратката редакция и повечето статии в третата и четвъртата) се срещат поучения, които са второ или дори трето поколение, т.е. в тях на няколко етапа са се натрупвали случайни грешки и преосмисляния, пропуски и подновявания, съкращения и добавки²⁹.

4. От друга страна, присъствието на *Словото за Света Троица*, и за сътворението, и за съда в редакциите на *Златоструя* е едновременно и условие за неговата традиция и рецепция, и доказателство за функционирането му в средновековната литература. Без вливането му в цар-Симеоновия Златоустов свод днес щяхме да познаваме само разклонението, представено от един пълен и един дефектен препис в ръкописа от Михайловския Златокуполен манастир (и то при щастливо стечение на обстоятелствата). Вместо това, чрез пълната и кратката редакция поучението получава значително разпространение – днес са известни над четиридесет преписа – и се съхранява в южнославянски (сръбски) кодекси като разгледаните № 115-бум. от сбирката на Воскресенско-Новоийерусалимския манастир в ГИМ, Москва (V25) и № 1037 от Народната библиотека в София (*Соф*).

5. Възникнало може би за да запълни някаква конкретна нужда от наставление, съчетаващо в себе си изповедание на вярата, призови към добри дела и напомняния за Съдния ден, *Словото за Света Троица* е органично обвър-

²⁹ Сборникът с постоянен състав, наричан днес пълна редакция на *Златоструй*, е бил съставен първоначално от 45 хомилии, а след това друг книжовник го е продължил до общо 138. При създаването на кратката редакция, също сборник с постоянен състав, анонимният ѝ автор частично е редактирал много от поученията, приспособявайки ги за своите цели. Краткият *Златоструй* също преживява няколко разширявания и е доста популярна колекция през Средновековието. В третата и четвъртата редакция, макар и в немалка степен да се усеща влиянието на кратката, понякога се срещат и поучения, които стоят по-близо до своите архетипи в сравнение с познатите ни техни преписи. Вж. повече у Милтенов 2013.

зано с периода на Великия пост, когато именно е времето за най-настойчиво покаяние, изповед, въвеждане във вратата или напомняне на основните ѝ догми. Затова поместването му в ръкописа от Михайловския манастир е напълно резонно и дори е учудващо, че не го срещаме и в други, включително южнославянски, хомилиари за триодния цикъл. В *Златоструя* словото получава нова контекстуализация в обкръжението на подбрани Златоустови беседи и части от тях, посветени преди всичко на християнската етика и прилагането ѝ във всекидневния живот. На фона на немалкото извадки и компилации в протосбирката и съответно в цитиращите я редакции усещането за слаба свързаност на отделните части на поучението избледнява, а понякога обвинителният тон отстъпва на общочовешкото и загрижено-апелиращото звучене. Именно с него *Словото за Света Троица* достига до огромното мнозинство от своите читатели.

6. Принципи на издание на текста

В приложение се публикува *Словото за Света Троица*, и за сътворението, и за съда според L47 (препис *D*) с разночетения по S72, V25 и *Соф* (в лявата колона) и според преписа *Мух* с разночетения по *Мух2* (в дясната колона). Целта на изданието е да послужи за илюстрация и за по-добро разбиране на текстологическите взаимоотношения. Използвани са общо десет преписа, данните за които са поместени в изследването по-горе.

Пропуски в свидетелите се отбелязват в апарата с om., а добавки – с add. Оригиналният правопис на издаваните свидетели е запазен без промяна. Изключение правят единствено надредните акцентни знаци, които не се отразяват, и надредните букви, които се предават в скоби в реда вместо над него.

L47 (препис *D*) с разночетения по Препис *Мух* с разночетения по *Мух2*
S72, V25 и *Соф*

Иже въ сѣты(х) ѿца нашего іѡна зла(т) сло(в) ѡ сѣтѣи тр(о)ици и ѡ тварі и о
 ұстаго архіеп(с)кпа констан'тина града. сжд'к²
 сло(в). ѡ сѣтѣи тр(о)ци. и о твари. и о
 соуд'к. гїи кл(с)ви бче.¹

¹ Иже въ сѣты(х) ѿца нашего іѡна зла(т)ұстаго архіеп(с)кпа констан'тина града. сло(в). ѡ сѣтѣи тр(о)ци. и о твари. и о соуд'к. гїи кл(с)ви бче : іѡана златаұстаго слово о свѣтѣи тронци и о твари и о соуд'к S72, іѡана зла(т)ұстаго слово ѡ сѣтѣи тронци и ѡ твари и ѡ соуд'к бжинець V25

² сло(в) ѡ сѣтѣи тр(о)ици и ѡ тварі и о сжд'к : Е тжж(д)е не(д)лю сло(в) ѡ сѣтѣи тр(о)ци. и ѡ соуд'к. сотворено климентътомъ *Мух2*

1 Подовно есть³ на(м) братїе. всег(д)а⁴ събирающе(м) сѧ въ црк(о)вь с любовїю. единомуу бж(с)твѣ ч(с)ть и хвалоу и поклонѣніе⁵ въз(д)аати. въ тре(х) совьствѣ(х) соущоу, рекше оупостасе(х). еже сѧ и лица и състави мног(т) раздѣлѣти.⁶

2 в' тѣ(х) въ¹⁰ тре(х) бж(с)тво нераз(д)ѣлно есть.¹¹ нѣ единою властію и силою. обдержѧ всѧчьскаѧ и строѧ. едина дрѣжава и ч(с)ть. единомѣ¹² цр(с)твоу поклонѣ равно въз(д)аеми шцїю и снѣ и стїмоу дх(о)у.

3 тогожде б҃га и ѿца исповѣдаю. нерож(д)ена ни сътворена ни съз(д)ана¹⁹. безначална и бесконечна. бесмртна превѣчна. всемѣ съдрѣжителѧ.

По(д)бно е(с) намь бра(т)ѧ присно свирающе(с) въ цр҃квѣ. с любовию [единомуу божеству]⁷ ч(с)ть и клананїе⁸ и хвалоу воздати. в тре(х) совьствѣ(х)⁹ соущоу. сирѣчь ипостасѣ(х) еже сѧ и лица и состави многоуть разоумѣти.

и¹³ въ тѣ(х) бо тре(х) бж(с)тво нераздѣльно единою властію и силою. швѣдърьжа всѧ¹⁴ и строѧ. едина дерѣжава въ тре(х). едино цр҃ство, едино г(с)тво. едина власть¹⁵ и поклонѣ равенѣ воздавае(м). при(с)но ѿ всеѧ твари.

б҃га ж(е) рекы мнѧ¹⁶ ѿца и с҃на и ст҃го дх҃а. ѿ него(ж)¹⁷ имже всѧ быша. и в соущьствѣнѣмѣ быти¹⁸ пребывають.

того(ж) б҃га ѿца всемоу сдержателѧ. исповѣдаѧ нерож(д)ена и несотворена несозданна. безначальна бесконечна. бесмртна превѣчна.

³ подобно есть : по(д)бають V25, *Соф*

⁴ всег(д)а : присно S72, V25, *Соф*

⁵ поклонѣніе : клананїе S72

⁶ раздѣлѣти : S72 (*R*) add. и

⁷ единомуу божеству : от. *Мих*

⁸ клананїе : поклонанїе *Мих2*

⁹ совьствѣ(х) : свонствѣ(х) *Мих2*

¹⁰ въ : бо S72, V25, *Соф*

¹¹ нераз(д)ѣлно есть : не раздѣлает сѧ S72, V25, *Соф*

¹² единомѣ : едино S72, V25, *Соф*

¹³ и : от. *Мих2*

¹⁴ всѧ : всѧчьскаѧ *Мих2*

¹⁵ власть : *Мих2* add. и едина ч(с)ть

¹⁶ мнѧ : (не) лѣ(т) *Мих2*

¹⁷ ѿ него(ж) : *Мих2* add. и

¹⁸ быти : жити *Мих2*

¹⁹ ни сътворена ни съз(д)ана : несътворена несъздана S72, V25, *Соф*

4 Ѡ не҃гоже вѣсѣа г҃ь нашъ іс҃ х҃с҃.
свѣтѣ Ѡ свѣта. б҃гъ истиненъ Ѡ б҃га
истинна. рож(д)енъ а не с҃творенъ
прѣж(д)е всѣх(х) вѣкъ.

5 такоже самъ рече, азъ въ ѡци и ѡць
въ мнѣ. и слава моа. слава ѡца
моего есть. тѣмъ бо²¹ Ѡ небытіа въ
вытїе вса²² приведаша са.

6 ба же животворяща д҃ха²³ величаю.
не въ три б҃гы съставляю²⁴ единого
бж(с)тва. нъ въ трє(х) сѣвершена
оупостасє(х). едино бж(с)тво²⁵
равноч(с)тно.²⁶ равнопр(с)тано.

7 не вѣ бо прѣж(д)е²⁹ ѡць³⁰ безъ с҃на и
вє(з) с҃таго д҃ха. нъ исхода Ѡ³¹ оца
и оживлєнїа и дыханїа дааи всакои
вещи. дѣхновєнїє(м) раз(д)ѣлаа
дары. противоу вѣрѣ комоуж(д)

Ѡ не҃го(ж) безъначально и безъвреме-
нно. коупноро(д)но восита г҃(с)ь нашъ
і҃у х҃с҃. свѣтъ Ѡ свѣта. б҃гъ истиннын Ѡ
б҃а истинна рож(д)енъ. а не створенъ.
преже всѣх(х) вѣкъ.

тако(ж) ре(ч) ап(с)лъ. тако тѣмъ створи
вѣкъы. неизмѣненъ Ѡ ѡца соущества. и
ч(с)ть и²⁰ ѡбразъ и подобїе ѡче. славою и
честїю. спрестолєнъ сы. тако Ѡ не҃го рож(д)
ество и мѣта. безлѣтно, и безъвременно
и без всакого года и д҃ни.

тако(ж) самъ ре(ч). азъ во ѡци. а ѡць
во мнѣ. и слава моа. слава ѡца моего
є(с). тѣ(м) бо вса Ѡ небытїа въ
бытїе приведаша са

б҃га же животворящаго д҃ха величаю.²⁷
имже ре(ч) ап(с)лъ. живємъ и движєм са
и есмь не въ три(ж) б҃гы. раставлаю еди-
ного бжкства. но въ трїє(х) свершена(х)
ипостасє(х). едино бж(с)тво исповѣдаю²⁸
равнопр(с)тально.

не вѣ бо николи(ж) ѡць безъ с҃на. ни
безъ с҃тго д҃ха. но коупно ѡць. коупно
с҃нъ. Ѡ не҃го рож(д)енъ.³² коупно и
с҃тын д҃хъ. исходаи Ѡ ѡца. оживлає
же и дыханїє дааи всакои вещи.

²⁰ и ч(с)ть и : истъ си *Mux2*

²¹ тѣмъ бо : S72, V25, *Соф* add. вса

²² вса : om. S72, V25, *Соф*

²³ д҃ха : om. S72, V25, *Соф*

²⁴ съставляю : раставлаа S72, V25, *Соф*

²⁵ бж(с)тво : S72, V25, *Соф* add. исповѣдаю

²⁶ равноч(с)тно : S72, V25, *Соф* add. и

²⁷ б҃га же животворящаго д҃ха величаю : д҃ха же животворящаго бжкв величїа *Mux2*

²⁸ исповѣдаю : *Mux2* add. равночестно и

²⁹ прѣж(д)е : om. S72, V25, *Соф*

³⁰ ѡць : S72, V25, *Соф* add. николиже

³¹ нъ исхода : исходаи Ѡ S72, исходе изъ V25, *Соф*

³² коупно с҃нъ Ѡ не҃го рож(д)енъ : коупно и с҃нъ и г(с)ь нерож(д)енъ *Mux2*

о. съ словомъ въ ѿчихъ гдрѣ(х),
неѿстоупно пребываетъ.

доухновеніемъ во живани всѣ(х)³³ и
раздѣлаа дары на власти. противоу
вѣрѣ комоуж(д)о. тако(ж) хошетъ
пребывающи выиноу. коупно со
слово(м). во ѿчихъ гдрѣ(х) неѿстоупно

8 тѣмъ во оустрон ѿць³⁴ видимоую
сїю тв(а)рь. тако(ж) рече прр(о)къ.
словесе(м) гниль нѣса оутвърдиша
сѧ. и дхмъ оуттъ его всѧ сила и(х).

тѣма во оустрон ѿць видимою тварь.
г(к)же рече прр(о)къ. слово(м) г(с)нимъ
нѣса оутвърдиша(с). и дхомъ оуттъ его
всѧ сила его³⁵.

9 тревезначалнаго же того соущества.
пресъврѣшенаѧ сила. несъставныѧ
оупостаси. ѿца премдр(с)ти³⁶
видимыи³⁷ миръ. ѿ своего
соущества истаго бесплѣтныѧ силы
свѣтлостїю оукрашь.

тревезначалнаго того бжества³⁸.
пресверѣшена сила несоставныѧ
ипостаси. ѿча прмдрость. неви(д)имыи
миръ ѿ своего соущества бесплотныѧ
силы. свѣтлостїю оукрашь.

10 поставї ѧ³⁹ слоужителѧ си⁴⁰ вторыѧ
оустрон къ⁴¹ прьвому свѣтоу. и
на тѣ(х) почиваѧ. хвали(м) естъ
трестыми гл҃сы всег(д)а⁴².

ставъ слоужителѧ. оустрон⁴³ въторыѧ
перьвому свѣтоу. и на тѣ(х) почиваю.
трестыми гласы хвалимъ и(с) присно⁴⁴.

11 ѿ тѣ(х) же вѣ единомуу чиноу
строитель поставленъ бѣмъ. иже
горъдынею своею и высокодмїе(м)⁴⁵
възнесъ сѧ⁴⁶ рече,

ѿ тѣ(х) же вѣ единъ земномуу чиноу
строитель поставленъ бгомъ. иже
горъдынею своею. и оумомъ злымъ
превознесъ сѧ. рече

³³ живани всѣ(х) : бжѧ всѧ *Мух2*

³⁴ тѣмъ во оустрон ѿць : тѣмъ оубо ѿць оустрон V25, *Соф*

³⁵ его : и(х) *Мух2*

³⁶ ѿца премдр(с)ти : отча премоудрость S72, ѿчага прѣмоудро(с) V25, *Соф*

³⁷ видимыи : невидимыи S72, V25, *Соф*

³⁸ бжества : соущества *Мух2*

³⁹ поставї ѧ : състави S72, V25

⁴⁰ си : от. S72, V25

⁴¹ оустрон къ : въ S72 (U), оустрон S72 (R), оустронѣ V25, *Соф*

⁴² всег(д)а : выноу S72, от. V25, *Соф*

⁴³ бесплотныѧ силы свѣтлостїю оукрашь ставъ слоужителѧ оустрон : свѣтлостїю оукрашь состави бесплотныѧ силы слоужителѧ оустронѣ *Мух2*

⁴⁴ присно : выноу *Мух2*

⁴⁵ высокодмїе(м) : оумомъ высокымъ S72, V25, *Соф*

⁴⁶ възнесъ сѧ : прѣвъзнесъ сѧ S72, V25, *Соф*

- 12 поставлю пр(с)тлѣ мои⁴⁷ на облацѣ(х). поставлю пр(с)тлѣ свои на облацѣ(х) и боуду подобенъ вышнемуу. боуду подобенъ вышнемуу.
- 13 да того⁴⁸ ради ѿверженъ⁴⁹ бы(с) и-сана⁵⁰ своего, и бѣжа свѣтлости лиш(и) сѧ. и бы(с) тѣмъ начальникъ. и того ради изверженъ и(с) ѿ сана⁵¹ своего, и свѣтлости⁵² лиши сѧ. бы(с) тѣмъ начальникъ.
- 14 и съ ѿстоупльшими⁵³ с ни(м) агглы своего бо⁵⁴ вл(д)кы ѿстоупл(ь)ше. бѣсѣми нарекоша сѧ по своей волобѣ (!).⁵⁵ и со ѿстоупными с ни(м) агглы. и своего влѣкы ѿстоупше. бѣсми прѣмениша(с) по своей имѣ злобѣ.
- 15 потомъ же бѣтъ въсхотѣ створити мира сего. видимоу сѣю тварь,⁵⁶ также стое писаніе послушествоуе(т).⁵⁷ искони⁵⁸ створи бѣтъ нѣбо и землю. нѣ невидима бѣ земля и неустроена прѣж(д)е, пото(м) пакы бѣтъ видимоу тварь⁵⁹ мира сего. восхотѣ створити также стое писание послушествоуетъ гл҃а. та(к) исперва створи бѣтъ нѣбо и зе(м)лю. но невид(д)ма и неустворена⁶⁰ бѣша.
- 16 и рече бѣтъ. да боуде(т) свѣ(т). и нарече бѣтъ свѣ(т) днѣмъ.⁶¹ а тмоу нарече ношъ, свѣто(м) бо оберши⁶² прѣваго днѣ. и рече бѣтъ. да боуд(д)тъ свѣ(т), и бы(с) свѣ(т). и нарече бѣтъ свѣ(т) днѣ. а тмоу нарече ношъ. свѣто(м) же оберши прѣваго днѣ.

⁴⁷ мои : свои S72, V25, *Соф*

⁴⁸ того : сего V25, *Соф*

⁴⁹ ѿверженъ : изверженъ S72, V25, *Соф*

⁵⁰ и-сана : ѿ сана S72.

⁵¹ ѿ сана : изъ сана *Мух2*

⁵² свѣтлости : *Мух2* add. бѣжа

⁵³ ѿстоупльшими : отъстоупными S72, V25, *Соф*

⁵⁴ бо : от. S72, V25, *Соф*

⁵⁵ волобѣ : воле бѣ L47 (E), воли бѣ L47 (G); имѣ злобѣ S72, V25, *Соф*

⁵⁶ въсхотѣ створити мира сего видимоу сѣю тварь : видимоу сѣю тварь мира сего
въсхотѣ створити S72, V25, *Соф*

⁵⁷ послушествоуе(т) : S72, V25, *Соф* add. глагола

⁵⁸ искони : тако исперва S72, V25, *Соф*

⁵⁹ тварь : сиж оутварь *Мух2*

⁶⁰ неустворена : неустроена *Мух2*

⁶¹ днѣмъ : дѣнь S72, V25, *Соф*

⁶² оберши : оберши V25, *Соф*

17 въ вторыи же днь сътвори
тврѣдь⁶³, и нарече ю нбо.⁶⁴ и сътвори
на неи хлаби не(с)ныа. ѿ них же
дож(д)еве снѣзи.⁶⁵

18 и повелѣ бгъ събрати сѧ водѣ в'
соньмь едины. и гавити сѧ соуши. и
нарече бгъ соушоу землю. а съставы
во(д)ныа нарече море.

19 и⁶⁸ въ третїи же дн(ь) повелѣ бгъ⁶⁹
и-себе изнести⁷⁰ травоу сѣменитоу.
и скоты и птица на роды⁷¹, и вса
плѣжоущаа гады⁷².

20 въ четвертыи же днь сотвори бгъ
свѣтила не(с)ныа. слнце и мѣць и
звѣз(д)ы не(с)ныа⁷⁴ и повелѣ имъ
свѣтити въ дни и в' ношь.

21 въ пѧтыи днь повелѣ во(д)а(м)
извести и-себе всако животное.
рыбы и киты⁷⁵ и гады.

22 а въ шестыи днь. взе(м) бгъ ѿ
земла прьсть. съз(д)а члка по
образоу своему и⁷⁶ подвоію.

во вторыи(ж) днь тврѣдь створи. не(с)
ем сѧ нарекъ. и постави воды на неи
превышнѧ. оумъ ѿ водъныхъ
составъ. ѿ ни(х) же сходатъ дож(д)
ове.⁶⁶ хлаби не(с)ныа.

и повелѣ бгъ собрати сѧ водѣ в'
сне(м)⁶⁷ едины и гавити(с) соуши. и
нарече бгъ соушоу землю. а составы
водныа наре(ч) море.

въ третїи же днь повелѣ⁷³ изве(сти)
исъ себе травоу сѣменитоу. и скоты
на роды птица и пресмыкающаа сѧ
по земли.

въ четвертьи(ж) днь створи бгъ
свѣтила не(с)наа. слнце и м(с)ць и
звѣзды. повелѣвъ имъ сияти во
дни и въ ноши.

въ пѧтыи(ж) днь повелѣ бгъ водамъ
извести исъ себе всако животно. рыбы
же и пѧтица и гады.

и въ шестыи днь. въземъ бгъ ѿ
земла прьсть. созда члка по по(д)вию.⁷⁷

⁶³ сътвори тврѣдь : тврѣдь створи S72, V25, *Соф*

⁶⁴ и нарече ю нбо : и не(с)емъ нарече ю S72, V25, *Соф*

⁶⁵ и сътвори на неи хлаби не(с)ныа ѿ них же дож(д)еве снѣзи : и постави на неи воды
превышнаа отъ них же сходатъ хлаби не(с)ныа и дождеве S72, V25, *Соф*

⁶⁶ дож(д)ове : *Mux2* add. и

⁶⁷ сне(м) : своръ *Mux2*

⁶⁸ и : om. S72, V25, *Соф*

⁶⁹ бгъ : S72, V25, *Соф* add. земли.

⁷⁰ изнести : извести S72, V25, *Соф*.

⁷¹ и скоты и птица народы : и скотны народы и пѧтица S72, и скоты по родоу ихъ и
птице V25, *Соф*

⁷² плѣжоущаа гады : плѣжоущаа и пресмыкающаа сѧ S72, V25, *Соф*

⁷³ повелѣ : *Mux2* add. земли

⁷⁴ не(с)ныа : om. S72, V25, *Соф*

⁷⁵ и киты : om. S72, V25, *Соф*

⁷⁶ и : S72, V25, *Соф* add. по

⁷⁷ по по(д)вию : по образоу своему и по(д)вию *Mux2*

23 и доуноу на лице его, дхъ живѣ. и
выстѣ члкъ в' дшоу живоу.⁷⁸

24 и постави его по(д) собою тако црл
земны(м) веще(м). рекъ емоу товѣ
да работает(т) свѣтѣ и тма. слнъце и
м(с)ць земля и море. звѣрїе и скоти.
га(д) и птицѣ, твои стра(х) и трепе(т)
да боуде(т) рече(ч) на(д) всѣми.⁷⁹

25 и насади бгъ породу на въстоцѣхъ.
и введе тоу члкъа и заповѣда емоу
глл ѿ всего дрѣва да гаси.⁸² а отъ
сего дрѣва не гадита. ни прикасита
са емъ да не оумрета. видѣвъ
же проныривыи врагъ. чѣка тако
любима бмъ. покоуси са многыми
лестьми смирити⁸³ его. и сътвори
его⁸⁴ престоупника. еже и съврѣши
лестною завистью.⁸⁵

26 въскочи во⁹¹ въ змию и въспен' са
лоукавство(м) възггла въ оухо,
къ злѣи съвѣтници ебѣ.⁹² и рече(ч)
что ва⁹³ заповѣда бгъ гаси.⁹⁴

и доуноу на лице его доуховенъе живо
и вы(с) члкъ въ дшоу живоу. и нарече
има емоу адамъ.

и постави его⁸⁰ по(д) собою тако царл
земны(м) веще(м).⁸¹ рекъ емъ товѣ да
работаютъ свѣ(т) и тма. слнъце и м(с)
ць. земля и море. звѣрие и скоти. гад
и птица. твои страхъ и трепетъ надо
всѣми да боудеть.

и насадивъ бгъ породу на въстоцѣхъ.⁸⁶
въведе тоу члкъа. и заповѣда емоу.
глл. ѿ всего дрѣва гадъ.⁸⁷ а ѿ сего
дрѣва не гадита. ни прикасита са
емоу⁸⁸ да не оумрета. видѣвъ же
проныривыи вѣсъ члкъа тако⁸⁹ любима и
почтена бгомъ. покоуси [с]а многыми
лестьми преваити его. и створи[ти]
и престоупника завистию еже⁹⁰
сътвори.

въскочи въ змиа. и въспенъ са⁹⁵
лоукавствомъ. възгглавъ⁹⁶ золъ
свѣтѣ. незловиви соущи е(с)ство.
преваѣ нашей ебѣ. и рече(ч) что ва⁹³
заповѣда бгъ гаси ти что.

⁷⁸ живоу : S72, V25, *Соф* add. и нарече има емоу адамъ

⁷⁹ да боуде(т) рече(ч) на(д) всѣми : над всѣми рече да боудеть S72, V25, *Соф*

⁸⁰ его : и *Mux2*

⁸¹ веще(м) : вывѣша *Mux2*

⁸² ѿ всего дрѣва да гаси : отъ сего дрѣва и отъ сего снѣдъ гадита S72, V25, *Соф*

⁸³ смирити : смръти прѣдати S72, V25, *Соф*

⁸⁴ его : и S72, om. V25, *Соф*

⁸⁵ еже и съврѣши лестною завистью : завистию. еже сътвори. S72, V25, *Соф*

⁸⁶ въстоцѣхъ : въстоцѣ и *Mux2*

⁸⁷ ѿ всего дрѣва гадъ : ѿ сего дрѣва ти ѿ сего снѣж(д)ъ *Mux2*

⁸⁸ емоу : om. *Mux2*

⁸⁹ тако : того *Mux2*

⁹⁰ еже : же и *Mux2*

⁹¹ въскочи во : въскочивъ во врагъ S72, V25, *Соф*

⁹² ебѣ : S72, V25, *Соф* add. соущи ествствомъ злѣ

⁹³ ва : ва⁹³ L47 (*GE*); вама S72

⁹⁴ гаси : S72 add. и что не гаси *U*, ти что *R*; V25, *Соф* add. и что

⁹⁵ въспенъ са : воспнѣноу са *Mux2*

⁹⁶ възгглавъ : възггла въ оухо *Mux2*

- 27 она же рече. ѿ сего ти⁹⁷ ѿ сего велѣлъ бѣ ѡсти нама.⁹⁸ а еже⁹⁹ посредѣ раа томъ рече не коснѣта сѧ. ни¹⁰⁰ мозѣта вѣкоусити его да не оумрета.
- 28 ѿвѣщавъ же дѣволъ рече еи, ни оубо. не оумрета смертїю. нъ ег(д)а¹⁰² вѣкоусита ѿ него. боудета га(к)¹⁰³ бѣ разоумѣюва¹⁰⁴ добро и зло.
- 29 она же тако слабѣиши соуши. и мыслїю¹⁰⁵ раж(д)ъзаема, змїевъ свѣт(т) въспрїемѣши. пристоупи къ дрѣвоу разоумному,
- 30 и видѣвѣши красотоу его и въземѣши снѣсть ѿ него. и дастъ моужѣ своему съ сокою, ти¹⁰⁷ тако вѣкоусита. разоумѣта авїе тако нага еста.
- 31 възат(т) во сѧ ѿ нею свѣт(т) благ(д)тныи.¹⁰⁹ и начаста съшивати листвїе смоковное. и сътвориета си преподсанїе.¹¹⁰
- ѡна же рече(ч). ѿ сего ти ѿ сего древа гадита рече(ч). а еже древо¹⁰¹ посредѣ раа. то то(м). рече(ч) не прикасита сѧ. и не вѣкоушита его. да не оумрета.
- ѿвѣщавъ же дѣволъ рече(ч) еи. ни оубо не оумрета смертїю. но паче аще вѣкоусита ѿ него. то боудета тако и бѣ. разоумѣвающа добро и зло.
- ѡна же тако слабѣиши соуши. и жльдиж¹⁰⁶ паче раж(д)агаема. змїевъ свѣт(т) приемѣши. пристоупи ко древоу разоумному.
- и видѣвѣши красотоу въ зракъ¹⁰⁸ его и въземѣши. снѣсть ѿ него. дастъ и моужѣ своему съ сокою. и га(к) вѣкжсита. разоумѣста. авїе га(к) нага еста.
- възатъ во сѧ ѿ неѧ свѣт(т) бѣгодатъныи.¹¹¹ и разоумѣста га(к) нага еста. и начаста листвїе(м) смоковны(м) творити си прѣподсанїа.

⁹⁷ ти : и S72 (U), *Соф*

⁹⁸ велѣлъ бѣ ѡсти нама : древа гадита S72, V25, *Соф*

⁹⁹ еже : S72, V25, *Соф* add. естъ

¹⁰⁰ не коснѣта сѧ ни : не прикасита сѧ и не S72, V25, *Соф*

¹⁰¹ древо : *Mux2* add. естъ

¹⁰² ег(д)а : паче аще S72, V25, *Соф*

¹⁰³ га(к) : акы S72 (U), тако S72 (R), тако и V25, *Соф*

¹⁰⁴ разоумѣюва : разоумѣвающа S72, V25, *Соф*

¹⁰⁵ мыслїю : желанїемъ S72 (U), жльдею S72 (R), жеж(д)ею V25, *Соф*

¹⁰⁶ жльдиж : жалостию *Mux2*

¹⁰⁷ ти : и S72, V25, *Соф*

¹⁰⁸ въ зракъ : възраста *Mux2*

¹⁰⁹ благ(д)тныи : S72, V25, *Соф* add. и разоумѣста тако нага еста

¹¹⁰ и начаста съшивати листвїе смоковное и сътвориета си прѣподсанїе : и начаста листвїемъ смоквиннымъ творити си прѣподсанїа (V25, *Соф* себе прѣподсанїе) S72, V25, *Соф*

¹¹¹ бѣгодатъныи : бѣгодъныи *Mux2*

32 о сѣмѣ обляче ѿ¹¹² в ризы кожаны. и издриноуѿ ѿ вонѣ из раѿ смрѣтїю осоудивѣть. и рече адѿмѣ понеже послоуша глѣсъ жены своѿѿ.¹¹³ и прѣкѣтѣши заповѣдѣ(д) мою снѣкѣтъ ѿ дрѣва. отѣ негоже ти не повелѣ(х) ѿсти. проклѣта землѣ в дѣлѣ(х)¹¹⁴ твои(х).

33 трѣнїѣ и осотѣ да възрѣсте(т) тѣвѣ¹¹⁹ и в' потѣ лица твоего да¹²⁰ ѿси хлѣбѣ¹²¹ и смрѣтїю да оумрѣши, ѿко землѣ¹²² еси и¹²³ вѣтѣ землѣо пакы поидѣши¹²⁴.

34 и ѿтолѣ бы(с) тѣло сѣ¹²⁷ наше слѣзно. и старѣсти повин'но.¹²⁸ смрѣти и тлѣнїю.

35 и нападоша емь¹³⁰ лоукавнїи ти вѣси. мноземѣ лѣстѣми¹³¹ бѣси сѿ нарицающе и привидѣннѣ творѣще. овѣ¹³² вѣтѣ снѣхѣтъ, овѣ¹³³ ѿвѣ.

и ѿблече¹¹⁵ ѿ бѣтъ вѣтѣ ризы кожены. и издриноуѿ ѿ вонѣ¹¹⁶ из раѿ. смрѣтїю ѿсоудивѣть и ре(ч) адѿмоу. поне(ж) послоуша глѣѿ жены твоѿѿ. и прѣкѣтѣши¹¹⁷ заповѣдї мою. снѣкѣдѣста¹¹⁸ ѿ дрѣва. ѿ него(ж) ти не велѣ(х) ѿсти. то проклѣта землѣ да бѣде(т) вѣтѣ трѣудѣ(х) твои(х).

трѣннїѣ и ѿс[о]тѣ¹²⁵ да прозѣбнѣтъ ти. ти да вѣтѣ потѣ лица твоего ѿси хлѣбѣ¹²¹ твои, и смрѣтїю да оумрѣши. и ѿко(ж) ѿ землѣ еси. вѣтѣ землѣо пакы да идѣши.¹²⁶

ѿтоле бы(с) тѣло сѣ наше слѣзно и старѣсти повинн'но. смрѣти же и тлѣ¹²⁹ и стр(с)тѣмѣ.

и нападаемы печали.¹³⁴ лоукавнїи ти вѣси лѣстѣми мѣрѣскими бѣзи сѿ нарицающе. привидѣннѣ творѣща. ѿво во снѣхѣтъ ѿво ѿвѣ.

¹¹² о сѣмѣ обляче ѿ : и облячѣтъ ѿ вонѣ S72, V25, *Соф*

¹¹³ своѿѿ : твоѿѿ S72, V25, *Соф*

¹¹⁴ в дѣлѣ(х) : да бѣдетѣ вѣтѣ трѣудѣхѣ S72, V25, *Соф*

¹¹⁵ ѿблече : ѿблѣчѣтъ *Мух2*

¹¹⁶ ѿ вонѣ : от. *Мух2*

¹¹⁷ прѣкѣтѣши : прѣкѣтѣшиѣтъ *Мух2*

¹¹⁸ снѣкѣдѣста : и снѣкѣде *Мух2*

¹¹⁹ да възрѣсте(т) тѣвѣ : да прозѣбнѣтъ ти S72, V25, *Соф*

¹²⁰ да : от. S72

¹²¹ хлѣбѣ : S72, V25, *Соф* add. твои

¹²² ѿко землѣ : ѿкоже отѣ землѣ еси S72, V25, *Соф*

¹²³ и : от. S72

¹²⁴ поидѣши : да идѣши S72.

¹²⁵ ѿс[о]тѣ : ѿсѣчѣтъ *Мух2*

¹²⁶ идѣши : поидѣши *Мух2*

¹²⁷ сѣ : от. S72, V25, *Соф*

¹²⁸ повин'но : S72, V25, *Соф* add. и

¹²⁹ тлѣ : тлѣнїю S72, V25, *Соф*

¹³⁰ нападоша емь : нападоуѿтъ пачѣ S72 (*U*), нападоуѿ или пачѣ S72 (*R*), нападоше емѿоу пачѣ V25, *Соф*

¹³¹ мноземѣ лѣстѣми : мнѣзѣкъннѣми лѣстѣми S72, V25, *Соф*

¹³² овѣ : ѿво S72, V25, *Соф*

¹³³ овѣ : ѿво S72, V25, *Соф*

¹³⁴ нападаемы печали : нападоша на нь пачѣ *Мух2*

- 36 и тако сведоша ч̄лвкa с поўти и с̄твн̄наго. да юже¹³⁵ емоу с̄творь тварь¹³⁶ б̄гъ в р(а)вотуу предасть. тоу онъ б̄гы нарече. сл̄нцѣ и м(с)цѣ. зв̄ѣз(д)ы и¹³⁷ водоу и огнь. конечнее же и пл̄ѣжоуцїи гадъ.
- и тако совлекоша ч̄лка с поўти истова.¹³⁸ да таже емоу б̄ѣ тварь в равотѣ створена б̄гом̄ъ. то онъ б̄гы прозва га. сл̄нца и м(с)ца и зв̄ѣзды водѣ и огнь. шсетныи¹³⁹ полъжоуцїи гадъ.
- 37 и въсемоу томоу поравотив с̄л¹⁴⁰ ижеможе. и паде тако мрт̄вѣ. не могы оугодити.
- и всемоу томоу поравотив с̄л ижеможе. и паде тако мрт̄вѣ. не могы¹⁴¹
- 38 оумл(с)днѣ' же с̄л г̄ъ б̄гъ нашъ їс̄ х̄с̄.¹⁴² не може зр̄ѣти рода ч̄лча. в толико зло в̄падша. нъ поўсти емоу¹⁴³ на ищ̄ѣленїе. законъ написавъ. и прр(о)кнь давъ даръ ц̄ѣлєвныи.
- зр̄ѣти в̄ толико зло в̄падшаго. но поўсти емоу на помощь и на ищ̄ѣленїе. законъ написавъ. и пр̄р(о)к(м) давъ дара ц̄ѣлєвнаго.
- 39 рекъ¹⁴⁴ не с̄творите си иного б̄га разв̄ѣ мене. ни на небеси. ни на земли. ни в̄ вода(х).
- и рекъ. не створите сов̄ѣ иного разв̄ѣки мене.¹⁴⁵ ни на неб̄си ни на земли. ни в̄ вода(х).
- 40 азъ во есмь г̄ъ б̄гъ вашъ. из небы(т) ѡ в̄ бытїе с̄твори(х) в(с)а. и даю дыханїе всакон пл̄ти¹⁴⁶. славы ре(ч) моеѡ оубо иномоу¹⁴⁷ не да(м).
- азъ во есмь г(с)ъ б̄гъ вашъ. из небытнѡ в̄ бытїе створен вса.¹⁴⁸ и даю дыханїе вс̄ѣм̄ъ. славы моего оубо иномоу не да(м). ни изволенїи мои(х) д̄ѣло(м)¹⁴⁹ непригазнины(м).

¹³⁵ да юже : дающе S72 (U), да оуже S72 (R), да еже V25, *Соф*

¹³⁶ с̄творь тварь : тварь с̄творивъ S72, тварь створи V25, *Соф*

¹³⁷ зв̄ѣз(д)ы и : и зв̄ѣз'ды S72, V25, *Соф*

¹³⁸ истова : истиннаго *Мух2*

¹³⁹ шсетныи : посл̄днее же и *Мух2*

¹⁴⁰ томоу поравотив с̄л ... то мьн̄ѣ с̄творите (73): от. *Соф*

¹⁴¹ не могы : не могы оугодити. и оумилосрднѣъ же с̄л г(с)ъ нашъ и б̄гъ не може *Мух2*

¹⁴² їс̄ х̄с̄ : от. S72, V25

¹⁴³ емоу : S72, V25 add. на помощь и

¹⁴⁴ рекъ : и рекъ S72, V25

¹⁴⁵ не створите сов̄ѣ иного разв̄ѣки мене : не створите си шбраза по(д)бна мн̄ѣ н̄ѣ(с) бо иного б̄а разв̄ѣки мене *Мух2*

¹⁴⁶ пл̄ти : вещи S72, V25

¹⁴⁷ ре(ч) моеѡ оубо иномоу : ре(ч) иномоу S72, V25

¹⁴⁸ вса : всаческаа *Мух2*

¹⁴⁹ д̄ѣло(м) : т̄ѣлом̄ъ *Мух2*

41 и не възмогаша пр(о)рци, ни¹⁵⁰
патрїархи въз(д)вигноути члѣка на
исцѣленїе. многыми стра(с)тми¹⁵¹
оуязвена и тако мѣртва лежаша
прелщенїе(м) вѣсовьскы(м)¹⁵².

42 не трѣпа же мл(с)тивы гъ бгъ нашъ
своего съз(д)анїа¹⁵⁴ зрѣти злы(м)
вѣсо(м) повиноувша сѧ. и тѣми
подавлѣма. и възхотѣ своици
щє(д)ротами¹⁵⁵ на избавленїе наше.

43 и преклонь нѣса сниде акы¹⁵⁹ дож(д)
ь. прообразованыи дрѣвле гедєоновн
рѣно(м).

44 и видѣ слово¹⁶⁰ въ чрѣво
непорочныа ч(с)тыа¹⁶¹ дѣвы. не
ѡ плѣти ни ѡ крѣви заченъ сѧ.
но бес'сѣмен'но и без'начално имѣа
рж(с)тво¹⁶². безъ ѡца на земли,

но ни сими оубо словеса. ни инѣми
вѣщшнн того не възмогаша пррци.
ни законодавецъ монси. ни инѣ
ни которын(ж)¹⁵³ ѡ патрїархъ.
воздвигноути члѣка ко исцѣленїю.
мнозици стр(с)тми соуща оуязвена и
па(к) ѡбоуморена лежаша

да се тлѣнїе¹⁵⁶ самъ мл(с)рднн
члѣколювецъ. сыи г(с)ь бгъ нашъ. не
могы зрѣти созданїа своего злымъ
вѣсомъ повиноувше(с). и тѣми
подавлѣени.¹⁵⁷ авнє оустрой всѧ¹⁵⁸
щєдротами своици на избавленїе наше.

и преклонивъ небеса сниде тако и дож(д)
ь. прообразованыи дрѣвле гедєонову
роуномъ.

слово непорочныа дѣвы и прч(с)а.¹⁶³
не ѡ плоти и ни ѡ крове заченъ сѧ
но бес'сѣмен'но, и безначално¹⁶⁴
родѣство¹⁶⁵ имѣа. ѡ ѡца безъ
мѣре на нѣси преж(д)е. второе же
родѣство неизъгланьно на(с) ра(ди)¹⁶⁶
примлетъ¹⁶⁷ ве-сѣмене ѡ дѣвы прч(с)
тыа безъ ѡца на земли.

¹⁵⁰ ни : и никтоже ѡ S72, V25

¹⁵¹ стра(с)тми : S72, V25 add. соуща.

¹⁵² вѣсовьскы(м) : om. S72, V25

¹⁵³ ни которын(ж) : ни единъ же *Mux2*

¹⁵⁴ своего съз(д)анїа : създанїа своего S72, V25

¹⁵⁵ и възхотѣ своици щє(д)ротами : авїе оустреми сѧ щєдротами своици S72, V25

¹⁵⁶ да се тлѣнїе : послѣднее же *Mux2*

¹⁵⁷ тѣми подавлѣени : тѣмъ подовнє(м) *Mux2*

¹⁵⁸ авнє оустрой всѧ : оустреми сѧ авнє *Mux2*

¹⁵⁹ акы : тако S72, V25

¹⁶⁰ и видѣ слово : слово в'ндѣ S72, V25

¹⁶¹ ч(с)тыа : и пречистыа S72, V25

¹⁶² имѣа рж(с)тво : рожетво имѣа S72, V25

¹⁶³ непорочныа дѣвы и прч(с)а : въ чрѣво непорочныа и прчтыа дѣвѣж *Mux2*

¹⁶⁴ и безначално : om. *Mux2*

¹⁶⁵ родѣство : рж(с)тво *Mux2*

¹⁶⁶ ра(ди) : дѣльма *Mux2*

¹⁶⁷ примлетъ : приа *Mux2*

- 45 и¹⁶⁸ не ищи оубо на нбсе мѣре
 безначаленъ бо есть изъ¹⁶⁹ ѿца,
 ни на земли емоу не пытаи¹⁷⁰ ѿца.
 неизреченно бо есть зачатіе его.
- 46 слово сын бжїе въ е(с)ствѣ¹⁷²
 свое(м). волею плѣть бы(с) и всели
 сѧ вѣ ны. и бы(с) тѣчїю¹⁷³ бгѣ и
 члкъ.
- 47 не възгнѡуша бо сѧ¹⁷⁴ въ тлѣнїи
 лежаща члкъ. нѣ тако и ризоу на сѧ
 възвлѣче плот(т) члчю. и¹⁷⁵ обнови
 банею пакыбытїискою, рекше стѣмъ
 крщенїе(м).
- 48 омывати повелѣ скврѣны¹⁸⁰
 дшевыа. и неб(с)ною хризмою
 помаза раны¹⁸¹ наша. и исцѣлї а
 свои(м) бж(с)тво(м)¹⁸². и на вселіе
 неб(с)ныа силы позва. реки ра(д)
 үите сѧ съ мною. тако обрѣто(х)¹⁸³
 изгыбше ми овча. престѣпленїе(м)
 ми¹⁸⁴ заповѣди.
- не ищи оубо емоу на нбси мѣре
 безначаленъ бо и(с) ѿца ни на земли
 емоу¹⁷¹ ищи ѿца. неизреченно бо зачатїе
 его.
- слово бо сы бжїе. во ипостаси своеи
 волею плѣть бы(с). и всели сѧ въ ны.
 и бы(с) въкоупѣ соугоубѣ и(с)ство(м)
 бѣ и члкъ.
- не възгнѡуша бо сѧ престѡупление(м)
 въ тлѣнїи¹⁷⁶ лежаща чловѣка. но
 тако и ризоу на сѧ възвлѣче. плѣть
 члчл. и бж(с)твомъ обнови¹⁷⁷
 банею бытїискою.¹⁷⁸ сирѣчь¹⁷⁹ стѣмъ
 крщение(м)
- омывати повелѣ стр(с)ти дшевыа.
 и неб(с)нож хризмою¹⁸⁵ помазана
 стр(с)ти наша.¹⁸⁶ неб(с)ныа силы
 позва рекъ. радѡуйте(с) со мною
 тако обрѣтѣ изгыбше ми овча
 престѡупление(м).¹⁸⁷

¹⁶⁸ и : om. S72, V25

¹⁶⁹ изъ : отъ S72, V25

¹⁷⁰ не пытаи : ищи S72, V25

¹⁷¹ емоу : *Mux2* add. не

¹⁷² е(с)ствѣ : ипостаси S72, V25

¹⁷³ тѣчїю : въкоупѣ ествѣтомъ S72, V25

¹⁷⁴ сѧ : S72, V25 add. престѡупленїемъ

¹⁷⁵ и : S72, V25 add. божѣствомъ своимъ

¹⁷⁶ въ тлѣнїи : во истлѣни *Mux2*

¹⁷⁷ обнови : обнови ю и *Mux2*

¹⁷⁸ бытїискою : пакыбытїискою воскреси и *Mux2*

¹⁷⁹ сирѣчь : рекъше *Mux2*

¹⁸⁰ скврѣны : страсти S72, V25

¹⁸¹ раны : страсти S72, V25

¹⁸² свои(м) бж(с)тво(м) : om. S72, V25

¹⁸³ обрѣто(х) : обрѣтѣ S72

¹⁸⁴ ми : om. S72, V25

¹⁸⁵ хризмою : мастию *Mux2*

¹⁸⁶ наша : *Mux2* add. и исцѣли и на вселіе на

¹⁸⁷ престѡупление(м) : *Mux2* add. тѣмже братїи

49 да такоґо мл(с)рѣда имѣше вл(д) коу бра(т)ѣ. пот'цим сѧ добрыими дѣлы. да некли оуґо(д)ни емоу тавимъ сѧ. не ра(д)уѣтъ бо сѧ о паденїи грѣховнѣ(м). нъ о покаанїи наше(м) веселит сѧ.

50 т'ѣмъ же не таи(м) оубо съгрѣшенїи¹⁸⁹ наши(х). нъ исповѣдающе сѧ исцѣленїе имъ ѿ ба прїиме(м).

51 са(м) бо рече¹⁹⁰ вл(д)ка не трѣвоу(т) з(д)равїи врачѧ нъ воллцїи. не прїидо(х) бо рече призва(т)¹⁹¹ праведникъ, нъ грѣшны(х) на покаанїе.

52 оле чюдо бра(т)ѣ, врачъ не(с)ныи позывае(т) ны. былїе расътворивъ. рекше стѣе крѣщенїе. и покаан'ныи слъзми ѿмываѧ грѣхы¹⁹² наша.

53 да не потаи(м) оубо вѣрѣдовъ. рекше грѣховъ¹⁹⁵ наши(х). ни с ними оумираи(м) тѣже всѧ бгъ вѣстъ. очи бо гни¹⁹⁶ тмами темъ свѣтлѣиши¹⁹⁷ слнца. а како ли того можеши танти¹⁹⁸. его же дыханїе и зракъ в' тобѣ есть.

Такоґо мл(с)рѣдаґо вл(д)коу и бга имѣше. братїе.¹⁸⁸ пот'ци(м) сѧ добрыими дѣлы оуґодни емоу тавити сѧ. не ра(д)уѣтъ бо сѧ ѡ падении грѣховнѣмъ. но ѡ покаани нашемъ веселит сѧ.

т'ѣмъ же не таи(м) оубо прегрѣшени наши(х). но исповѣдающе та исцѣление ѿ ба приемлемъ.

ре(ч) бо самъ. не трѣвоу(т) здравии врача, но воллцїи. т'ѣмъ же не придо(х) призвати праведники. но грѣшники на покаанїе.

воле¹⁹³ братїе. врачъ не(с)ныи позывает ны. врачество створи¹⁹⁴ стѣе крѣщенїе и покаанїи слезами ѿмываѧ соблазны наша.

да не потаи(м) оубо вѣрѣдовъ. сирѣчь¹⁹⁹ грѣхъ²⁰⁰ наши(х). ни с ними оумирае(м). тѣже всѧ бгъ вѣстъ. вчи бо бжи тмами тмы свѣтлѣиши слнца. а како ли хоцеши того танти. его же доухновение и зракъ в' тебѣ не(с).

¹⁸⁸ братїе : от. *Мих2*

¹⁸⁹ съгрѣшенїи : прегрѣшенїи S72, V25

¹⁹⁰ са(м) бо рече : рече бо самъ S72, V25

¹⁹¹ не прїидо(х) бо рече призва(т) : т'ѣмъ же не придохъ рече призвати S72, V25

¹⁹² грѣхы : съблазны S72, V25

¹⁹³ воле : то оуґе *Мих2*

¹⁹⁴ врачество створи : цѣленїе расътворивъ *Мих2*

¹⁹⁵ рекше грѣховъ : рекше съблазны S72, съблазнь V25

¹⁹⁶ гни : бжи S72, V25

¹⁹⁷ свѣтлѣиши : S72, V25 add. еста

¹⁹⁸ можеши танти : танти ихъ можеши S72 (U), можеши того танти та S72 (R), можеши танти та V25

¹⁹⁹ сирѣчь : рекъше *Мих2*

²⁰⁰ грѣхъ : согрѣшенїихъ *Мих2*

- 54 еда во тако з(д)ѣ сѧ²⁰¹ таимъ. то мни(м) ли²⁰² и тамо оутитї ѡ. идѣже гавѧт сѧ дѣла наша и словеса. и помышленїѧ.
- 55 на страшнѣ(м) соудѣши. идѣже нази пре(д)станѣ(м). коупно²⁰⁵ богатїи и оубѣсїи. рави и свобо(д)нїи. цри и вел'може. и противоу дѣло(м) свои(м) кож(д)о прїиметь. ли цр(с) тво ли осоуж(д)енїе.
- 56 тако(ж) во сѧ(т) ѡра(д)нѣши²⁰⁶ грѣси. такоже ѡра(д)нын моуки тамо. такоже стое писанїе оучит ны глѧ. инако сѧ мчѧть блоу(д)ници. а другое тако прелюводѣници²⁰⁷.
- 57 люво(д)ници²¹⁰ же соу(т) иже мнозѣмъ женитва(м) прилѣпници. и бес покаанїѧ оумираоуше и инако пакы татїе. а другое тако развоинници и пїаницѣ.
- 58 тоу во оуже не боуде(т) л'зѣ²¹¹ помощи. ни ѡцїю снви. ни братоу брат(ѧ). ни равоу г(с)диноу.
- 59 нъ аще боуде(м) покаали сѧ. и²¹³ мл(с)тно створиши ниши(м), или с тран'ныѧ в'вели в до(м) свои. то
- да аще ж зде таимъ. то непѣшоумо²⁰³ ли тамо оутити ю. издеже²⁰⁴ гавѧт сѧ дѣла наша и словеса и помышленїѧ.
- на страшнѣмъ соудѣши. идѣже вси нази прѣ(д)станѣ(м). бгати и оубози. рави и свободни. црне и сильни противоу дѣломъ кож(д)о приемлюще. ли цр(с) тво. ли осоуж(д)енїе.
- тако(ж) во соутъ ѡрадни²⁰⁸ грѣси. тако ѡраднѣши²⁰⁹ моуки тамо. такоже стое писанїе оучит ны глѧ. инако сѧ моучатъ блоудници. а другое тако прѣблоудници.
- прѣблоудници же соутъ мнозѣмъ женитвамъ прилѣпници. и бес поканинѧ оумираоуше. инако пакы татїе. а другое тако развоинници, и пианица.
- тоу во оуже не боудеть²¹² помощи ни ѡцъ сноу. ни братъ братоу. ни равъ г(с)ноу.
- но аще боудемъ зде покаали сѧ. или мл(с)тынѧ створиши ниши(м). или страннны в'вели вѣ дома свои. то

²⁰¹ еда во тако з(д)ѣ сѧ : да аще га зде S72, и аще га зде V25

²⁰² ли : S72, V25 add. га

²⁰³ непѣшоумо : мнимо *Mux2*

²⁰⁴ издеже : идѣже *Mux2*

²⁰⁵ пре(д)станѣ(м) коупно : коупно вси прѣдстанѣмъ S72, коупно прѣ(д)станемъ V25

²⁰⁶ ѡра(д)нѣши : отрадни S72, V25

²⁰⁷ прелюводѣници : прѣблоудници S72, V25

²⁰⁸ ѡрадни : хоуж(д)ьшии *Mux2*

²⁰⁹ ѡраднѣши : хоуж(д)ьшаа *Mux2*

²¹⁰ люво(д)ници : прѣблоудници S72, V25

²¹¹ не боуде(т) л'зѣ : не л'зѣ S72 (U), не будеть лъзѣ S72 (R), не боудеть како V25

²¹² не боудеть : не боудеть не моци *Mux2*

²¹³ и : или S72, V25

весе́ли пре(д)ста́не(м) о́ дѣсноу́ю
пр(с)то́ла бѣ́жѣа. вѣ́зирающе́
неизрече́нныа́ радости. ю́же си з(д)
ѣ́ воудоу́(т) прио́бръѣли. по́кааніе(м)
и м(с)тынею́.

60 по́кааніе́ во е́сть свѣ́тильникъ́ дѣ́ши.
то́ во да́лъ е́сть на(м) на исцѣ́леніе́
дѣ́шевны(м) вре́до(м).

61 и²¹⁵ тѣ́м во разво́нникъ́²¹⁶ ѿвѣ́рьзе́
раи²¹⁷. то́кмо́ е́дино́ сло́во ре́кшоу́.
по́мани ма́ гѣ́ въ цр(с)тѣ́и си.

62 тѣ́мъ и влоу́(д)ныи́ снѣ́ пріа́тъ
вы(с). вѣ́з'пи²²⁰ во к' бѣ́гоу́. о́чѣ
сѣ́грѣ́ши(х) на нѣ́о и пре(д) то́бою.
и²²¹ о́уже́ нѣ́смь до́стоинъ́ наре́щи
са́ снѣ́ твои. престо́упи(х) во²²²
твоа́ пове́лѣніа́.²²³ сѣ́твори ма́ та́ко
е́дино́го ѿ нае́мникъ́ твои(х).

63 тѣ́м во²²⁴ влоу́(д)ница́ про́свѣ́ти са́.
омыва́ющи но́зѣ́ ісѣ́ѣ́ и власы́²²⁵
оти́рающи.

64 тѣ́(м) мы́тоимецъ́ пріа́тъ вы(с). въ́
црѣ́кви сто́а не́ смѣ́аше́ о́чию́ на нѣ́о
вѣ́з'вести. нѣ́ бѣ́аше́ въ́ прѣ́си своа́
гѣ́ла. бѣ́же оцѣ́сти²²⁷ ма́ ѿ́ грѣ́(х)
мои(х).

весе́ли пре(д)ѣ́ста́не(м) ѿ́ дѣсноу́ю пр(с)
то́ла бѣ́жѣа. вѣ́зирающе́ неизрече́нныа́
радости. та́же си зде́ прио́бръѣ́тъше́
по́кааніе(м) [и] м(с)тынею́.

по́кааніе́ во ѱ(с) свѣ́тильникъ́ дѣ́ши.
то́ во да́сть²¹⁴ на́мъ бѣ́ на исцѣ́леніе́
дѣ́шевны(м) вре́до(м).

тѣ́(м) во разво́ннику́ ѿвѣ́рьзе́ хѣ́
поро́дѣ́. ма́ла сло́веса́²¹⁸ ре́кшоу́ то́кмо.
по́мани ма́ г(с)и во цр(с)тѣ́и твоѣ́(м).²¹⁹

тѣ́мъ влоу́дныи́ снѣ́ пріа́тъ вы(с).
возпне́тъ кѣ́ бѣ́оу, ѿ́чѣ́ согрѣ́ши(х) на нѣ́о
и пре(д) то́бою. о́уже́ нѣ́смь до́стоинъ́
наре́щи(с) снѣ́ твои престо́упивъ́ твоа́
вѣ́лѣніа́. но сѣ́твори ма́ та(к) е́дино́го ѿ́
наимѣ́ни(к) твои(х).

тѣ́(м) влоу́(д)ница́ про́свѣ́ти(с)
ѿмы́вати²²⁶ но́зѣ́ ісѣ́ѣ́. и власы́ свои́ми
оти́рающи.

тѣ́мъ мы́здоимецъ́ пріа́тъ вы(с). и́же
во црѣ́кви сто́аце²²⁸ не́ смѣ́аше́ на нѣ́о
о́чию́ возвести. но́ бѣ́аше́ въ́ перѣ́си
гѣ́ла. бѣ́же прости́ ма́ ѿ́ грѣ́(х) мои(х).

²¹⁴ да́сть : да́лъ *Mux2*

²¹⁵ и : om. S72, V25

²¹⁶ разво́нникъ́ : S72, V25 add. хри́стосъ́

²¹⁷ раи : поро́доу S72, V25

²¹⁸ ма́ла сло́веса́ : ма́ло сло́во *Mux2*

²¹⁹ твоѣ́(м) : си *Mux2*

²²⁰ вѣ́з'пи : вѣ́з'пне́тъ S72, V25

²²¹ и : om. S72, V25

²²² престо́упи(х) во : престо́упивъ́ S72, V25

²²³ пове́лѣніа́ : S72, V25 add. но́

²²⁴ во : om. S72, V25

²²⁵ власы́ : S72, V25 add. свои́ми

²²⁶ ѿмы́вати : ѿмы́вающи́ слеза́ми *Mux2*

²²⁷ оцѣ́сти : прости S72

²²⁸ сто́аце́ : сто́а *Mux2*

- 65 тѣми(ж) словесы и мы длѣжнѣ есмы
вѣпити бра(т)ѣ к' вѣоу непрестан'но.
слъзани омывающе грѣхы своа.
посто(м) дѣшоу свою и тѣло
очищающе. мл(с)тынею и млтввою
дѣшевныа²²⁹ свѣща вѣжигающе.
- 66 како(ж) рече гѣ. да боудоу(т) чрѣсла
ваша преподасана. и свѣтилиници ваши
гораще. рекше добраа ваша дѣла.
- 67 и вы рече подобни²³³ блгы(м)²³⁴
рабо(м). иже ж(д)оу(т)ь полоуноши и
до кѣроглашенїа²³⁵ гѣ своего. ког(д)
а прїиде(т) съ брака.
- 68 блжени во рече гѣ. раби ти соу(т)²³⁷.
іаже прише(д) гѣ обраще(т) ѿ
тако²³⁸ твораща волю²³⁹ его.
- 69 аще ли рече(т) злыи²⁴⁰ рабѣ въ ср(д)
ци свое(м). ме(д)лѣть²⁴¹ гнѣ мои
прїити. ти²⁴² начне(т) оупивати сѧ и
спати.²⁴³ приде(т) же гѣ его в' днѣ.
въ н'же не вѣстѣ²⁴⁴. и в ча(с). въ
нже не чае(т)²⁴⁵.
- тѣмиж(д)ѣ словесы долѣжнѣ есмы и мы
вратїе. възѣпити къ вѣоу непрестан'но.
слезани омывающе грѣхы своа.
посто(м) дѣша и телеса очищающе. мл(с)
тынею и млтввою дѣшевныа свѣща
вѣжигающе.
- како(ж) ре(ч) г(с)ь.²³⁰ боудоу(т)ь чресла
ваша преподасана. и свѣтильници ваши
гораще. сирѣчь²³¹ добраа дѣла.²³²
- боудете оубо по(д)бни добры(м) рабомѣ.
иже ждѣтъ до полоуноши неоусыпающе
до коуроглашенїа г(с)на своего. когда
придетѣ с брака же.²³⁶
- блжени во. рече гѣ. сѣтъ раби ти. іаже
прише(д) г(с)ь. свраще(т)ь твораще
повелѣнїе его
- аще ли ре(ч) злыи рабѣ во ср(д)ци
свое(м). ноудитѣ²⁴⁶ мои г(с)ь прити.
ти²⁴⁷ начне(т) пити, и оупивати(с).
придетѣ(ж) г(с)ь его въ днѣ егоже не
оувѣдѣ²⁴⁸ и въ ча(с) егоже не разоумѣ.

²²⁹ дѣшевныа : S72 add. си

²³⁰ г(с)ь : *Mux2* add. да

²³¹ сирѣчь : рекѣше *Mux2*

²³² дѣла : *Mux2* add. и вси оубо

²³³ вы рече подобни : боудѣте оубо подобни S72, и вы боудѣте оубо(д)облени V25

²³⁴ блгы(м) : добрыиѣ S72, V25

²³⁵ кѣроглашенїа : петлоглашенїа V25

²³⁶ же : om. *Mux2*

²³⁷ раби ти соу(т) : соу(т)ь раби ти S72, V25

²³⁸ ѿ тако : om. S72, іа V25

²³⁹ волю : повелѣнїе S72, V25

²⁴⁰ злыи : S72, V25 add. тѣи

²⁴¹ ме(д)лѣть : къснить V25

²⁴² ти : и S72, V25

²⁴³ оупивати сѧ и спати : спати и оупивати сѧ S72, V25

²⁴⁴ въ н'же не вѣстѣ : егоже не оувѣдѣ S72, егоже не вѣстѣ V25

²⁴⁵ въ нже не чае(т) : во н'же не начаа сѧ S72, егоже не чае(т) V25

²⁴⁶ ноудитѣ : моудитѣ *Mux2*

²⁴⁷ ти : и *Mux2*

²⁴⁸ не оувѣдѣ : не вѣстѣ *Mux2*

70 и аще неготова обраще(т) его²⁴⁹. и емъ растешет и на полы²⁵⁰. и положи(т) часть его²⁵¹ с лицемѣры земными. тѣ воуде(т) плачь рече гъ²⁵² и скреже(т) зоубо(м) лють.

71 соу(т) же оубо и ннѣ мнози лакомств(о)мъ оирачени. не въздръжкаше сѧ ни ѿ чего(ж), нъ глѧють почто ми естъ бгъ далъ бога(т)ство по обилію. да ми его нѣ(с) асти ни пити.

72 нъ тѣ(м) мы рече(м) того дѣла бгъ далъ ти е(с) имѣніе²⁵⁵ да хвалоу бгоу въз(д)аси имъ²⁵⁶. и растворишѣ²⁵⁷ е добрѣ а не скотъскы в немъ прѣвываетъ(ш). оупивающе сѧ²⁵⁸ и неподобна дѣла твораше²⁵⁹. нъ да коръмиши имъ алчюща и жа(д)ныа. нагыа и бѣдныа.²⁶⁰ странныа и сироты.²⁶¹

и аще вбращеть е(г)²⁵³ неготова. аки емъ и расташеть и полма. и часть его поверъжетъ с лицемѣры земными. тоу воудеть рече г(с)ъ плачь и скрежетъ зоубо(м).

соутъ же оубо и нинѣ мнози. лакомъствомъ шираченіи. не воздеръжкаше(с) ни ѿ чегоже. но глѧтъ²⁵⁴ то почто ми далъ бгъ бгѧтьство по обилию. да его не пита ни глѧтъ.

но тѣмъ ре(ч)мъ далъ ти е(с) бгъ да хвалоу емоу въздаемъ. ти да строиши е добрѣ а не скотъскы в не(м) живеши. оупиваа сѧ. и непо(д)обнаа твора. но да коръмиши имъ алчющаа. жадъныа нагыа. странныа сирота.

²⁴⁹ неготова обраще(т) его : обращить его неготова соуща S72, V25

²⁵⁰ и емъ растешет и на полы : аки емъ растешет полма S72, и аки емъ растешеть и полма V25

²⁵¹ и положи(т) часть его : и часть его поверже S72 (U), и часть его поверъжетъ S72 (R), и часть его поверъжетъ V25

²⁵² плачь рече гъ : рече господъ плачь S72, плачь V25

²⁵³ и аще вбращеть е(г) : и аще и вбращеть *Мух2*

²⁵⁴ Оттук *Мух2* продължава в *II3*. Съкращения текст е заместен от фразата: бгъ мл(с)тивъ естъ, да иматъ ма простити. ни ни тако братиа не мозѣмъ лишати сѧ цр(с)тва нв(с)наго, но

²⁵⁵ того дѣла бгъ далъ ти е(с) имѣніе : далъ ти естъ богъ имѣніе того дѣла S72, V25

²⁵⁶ бгоу въз(д)аси имъ : емоу въздаа имъ S72, емоу въздаемъ V25

²⁵⁷ растворишѣ : и строиши S72 (U), ти да строиши S72 (R), и да строиши V25

²⁵⁸ прѣвываетъ(ш) оупивающе сѧ : живеши оупиваа сѧ S72 (U), живеши оупиваа сѧ S72 (R), да живеши оупиваа сѧ V25

²⁵⁹ твораше : твора S72, V25

²⁶⁰ и бѣдныа : от. S72, V25

²⁶¹ сироты : сирота S72, V25

73 т'ѣ(х) бо ра(д) и мѣнїе дано бы(с) тебѣ. а не собою приобрѣте. т'ѣмъ же своего емоу даж(д)ѣ. да ти велика мьз(д)а²⁶² боуде(т). иже бо т'ѣмъ сътворише рече гѣ. то мьнѣ сътворише.

74 то во е(с) тако на нв(с)и скрыти еже т'ѣ(м) дати. тѣ бо того ни чрьвїе²⁶³ пада(т). ни та(т)е крадоу(т). нѣ тамо соугоубо овращеиъ е²⁶⁴. нетлѣн'но и в' вѣкы²⁶⁵ пребоудоуше.²⁶⁶

75 такоже рече гѣ. не оуподобите сѧ²⁶⁷ невѣрны(м). гл҃юще. почто онѣ тако творѧ ти²⁶⁸ бога(т) естѣ, и добрѣ живете(т). то что²⁶⁹ тобѣ т'ѣ(м) естѣ. кож(д)о бо пожне(т) еже и всѣе(т).²⁷⁰

76 того бо оубо живоуца²⁷¹ з(д)ѣ злѣ. жде(т) бѣгъ оврашенїа его. и покаанїа слъзна. аще ли²⁷² без покаанїа оумре(т). то онамо прїиме(т) мѣкоу вѣчноую противоу свои(м) дѣло(м).²⁷³

77 нѣ ты сътвори права теченїа²⁷⁴ ногама своими. да възмеши²⁷⁵ оубѣжати всѣ(х) злѣ.

т'ѣхъ бо ради дано ти бы(с). а не собою е приобрѣте. т'ѣмъ же своего емоу даж(д)ѣ. да т'ѣмъ польза боудетѣ. еже бо т'ѣмъ творите. рече(ч) г(с)ѣ. то мнѣ творите.

то во е(с) тако скрытїе зде. еже т'ѣмъ дати. и где же то ни червїе. ни молие пада(т). ни татїе крадоу(т). но онамо соугубо овраще(м) нетлѣн'но и вѣкы пребоудоуше.

та(к)же рече. не по(д)бите сѧ оубо невѣрными. гл҃ущи(м). то почто онѣ тако творѧ. ти вл҃годать е(с) и добрѣ живете. то каа тобѣ т'ѣмъ естѣ. кож(д)о бо пожнетѣ еже воснавѣ

того же оубо живоуцаго зде злѣ жде(т) бѣгъ оврашенїа емоу и покаанїа. да аще без него оумретѣ то онамо прїиметѣ моукоу вѣчноу ж противоу дѣломъ свои(м).

но ты права твори теченїа ногама своими. да возмощи оубѣжати всѣхъ злѣ

²⁶² мьз(д)а : пол'за S72, V25

²⁶³ ни чрьвїе : S72, V25, *Соф* add. ни молевѣ.

²⁶⁴ е : om. S72, V25, *Соф*

²⁶⁵ в' вѣкы : om. V25, *Соф*

²⁶⁶ пребоудоуше : преживающе S72 (U), пребудуше S72 (R), V25, *Соф* прѣбывающе

²⁶⁷ не оуподобите сѧ : не подобите сѧ оубо S72, V25, *Соф*

²⁶⁸ ти : и S72 (U), V25, *Соф*

²⁶⁹ что : каа S72

²⁷⁰ и всѣе(т) : вѣсѣавѣ S72 (U), V25, *Соф*, вудетѣ всѣмъ S72 (R)

²⁷¹ живоуца : живоуцаго S72, V25, *Соф*

²⁷² аще ли : да аще S72, V25, *Соф*

²⁷³ свои(м) дѣло(м) : дѣломъ своимъ S72, V25, *Соф*

²⁷⁴ сътвори права теченїа : права створи теченїа S72, права теченїа сътвори V25, *Соф*

²⁷⁵ възмеши : възможеши S72, V25, *Соф*

78 Послоушан²⁷⁶ ꙗ ꙗса хѣ²⁷⁷. что²⁷⁸ в' законѣ повелѣ²⁷⁹ творити и хранити. ре(ч) бо ти не оуби не оукради прелюбы не сътвори.²⁸⁰ и л'жи послоу(х) не боуд(д). ч'ти ѿца своего и мѣрь. и възлюби ближнаго тако и самъ сѧ. ближнїи же естъ всакъ правобѣрныи хр(с)тїанинъ.

79 тако(ж) гъ рече, всакомоу просащемоу ѧ тебе дан. и хотѧщаго оу тебе заати не ѿврати²⁸¹. нъ вѣдѣте мл(с)тви тако(ж) и ѿцъ вашъ небсныи мл(с)тви естъ.

80 то что(ж) естъ бра(т)е в тѣ(х) заповѣде(х)²⁸² тажъко. егже не може(м) сътворити.

81 тако(ж) бо комоуж(д)о нѣ(с) любя обидѧ, ни тѧ(т)ба, ни при какоиже вещи.²⁸³ то ни дроугоу того творите. рече бо гъ в ню(ж) мѣроу мѣрите въз'мѣритъ сѧ ва(м). рек'ше дасть сѧ комоуж(д)о по дѣло(м) его или добро или зло.

82 тѣмъже потцимъ сѧ бра(т)е. по(д) вижоуше дроугъ дроуга къ ч(с)тотѣ. и пощенїю дѧ(о)вномоу. да прѣтѧгнетъ въ мѣрилѣ(х) блг(с)тъ злобоу нашоу. злоба бо аще и мала вѣде(т). то велико[у тѧго]тоу има(т) в себе.

послоушати (!) оубо бѧ. что ти въ законѣ написавъ. повелити творити и хранити. ре(к). не оуби, не оукради. не прелюбы створи не л'жи послоу(х) боуди чти ѿца свое(г) и мѣрь. ти възлюби ближнаго си та(к) сам' сѧ. ближнїи же е(с) всакъ правобѣренъ или всакъ тогож(д)е е(с)ства сы.

также г(с)ъ рече всакомоу просащемоу оу тебе дан и хотѧщаго оу тебе заати не ѿвращаи но боудите мл(с)тви та(к) же и ѿцъ вашъ небе(с)ныи мл(с)р(д)ъ е(с).

то что е(с) въ тѣ(х) заповѣде(х) бра(т)е тажъко. егже не мо(ж)мъ створити. идеже не проси оу на(с) ничсоже но рече тако(ж) хоцете тако творѧтъ ва(м) члци. тож(д)е и вы имъ творите.

да тако(ж) ѿ на(с) комоуж(д)о нѣ(с) любя шбидѧ. ни при какоиже вещи. ни тѧтѧба то ни дроугоу творите того. въ наже мѣроу мѣрите ре(ч) гъ на мѣри(т) сѧ вамъ сирѣ(ч) комоуж(д)о противоу дѣломъ.

тѣмъ(ж) по(д)вигнемъ сѧ бра(т)е тѣщаще дроуг(г) дроуга къ чистотѣ и пощенїю дѧ(о)вномоу. да прѣтѧгнетъ въ мѣроу блг(с)тъ злобоу нашоу. злоба бо аще и мала боудетъ. то великоу тѧгостъ имать в себе.

²⁷⁶ послоушан : S72, V25, *Соф* add. оубо

²⁷⁷ ꙗса хѣ : om. S72, V25, *Соф*

²⁷⁸ что : S72, V25, *Соф* add. ти

²⁷⁹ повелѣ : написавъ повелѣ S72, V25, *Соф*

²⁸⁰ прелюбы не сътвори : не прелюбы створи S72, V25, *Соф*

²⁸¹ ѿврати : отъвращаи S72, V25, *Соф*

²⁸² бра(т)е в тѣ(х) заповѣде(х) : в тѣхъ заповѣдехъ братїа S72, V25, *Соф*

²⁸³ ни тѧ(т)ба, ни при какоиже вещи : ни при какоиже вещи ни тѧтѧба S72, ни при коиенже вещи ни тѧтѧба V25, ни при коиенж(д)о вещи ни тѧтѧба *Соф*

83 да того ра(д) сѣгоуѣ добро сѣтворѣн. еда²⁸⁴ что твориши га ра(д). ли постѣ. ли мл(с)тыню. ли покаяніе. ли смѣр(н)іе. ли млитвоу.

84 молаще(ж) сѣ не лихоголѣте ре(ч) гѣ. іако(ж) и поганіи. се же естѣ лихоголѣніе. іако(ж) естѣ ꙗ бѣга просити ли власти²⁸⁵ ли сана велика. ли враго(м) одолѣніа, ли бѣга(т) ства погыбающаго. всѣх(х) во тѣх(х) невѣрнїи просѣ(т).

85 нѣ просите ре(ч) цр(с)тва бѣжїа и прав(д)ы его. да и та всѣа подадѣ(т) сѣ ва(м). вѣстѣ во оцѣ вашѣ нѣ(с) ныи. іако трѣвоу(т)е си(х).²⁸⁶

86 слышавѣ же бѣга нарицающа сѣ тогѣ ѡцѣнѣ оца нѣ(с)ны(м). по(д)вигни сѣ²⁸⁷ оуго(д)наа сѣтворити емоу. и низже спо(д)виши сѣ нареци сѣ снѣ еиѣ.

87 покаяніе(м) и слезами. тѣ(м) во прїѣтѣ бы(с) блоу(д)нѣи снѣ мл(с)тынею и посто(м), тѣма во очищаю(т) сѣ грѣси наши. смиренїе(м) и ч(с)тотою. тѣма во възходи(т) тѣло и дѣша на нѣ(с)а. кротостїю и любовїю нелицемѣрною. тѣм²⁸⁸ во покрывае(т) сѣ множество грѣховѣ наши(х).

88 и таковыа блѣжати бѣжїа оуста глѣюще.²⁸⁹ блѣжни смиренїи дѣхмѣ. блѣжни плачущи сѣ. блѣжни кротѣци. блѣжни алчущи и жаж(д)ѣще прав(д)ы. блѣжни смиряюще²⁹⁰ іако ти снове бѣжїи нарекоут сѣ.

да того ради соугоуѣ добро стварѣи. егда что твориши бѣ ра(ди). любо постѣ. любо мл(с)тына. любо поклонанїе. любо смиренїе. любо млитвоу.

мола же сѣ. ре(ч) г(с)ѣ. не лихоголѣте іакоже поганїи. се е(с) лихоголѣніе. еже е(с) оу бѣга просити. ли княжїа. ли сана великаго. ли врагомѣ оудоленїта. ли вг(с)тва погыбающаго. всѣх(х) во тѣх(х) невѣрнїи просѣ(т).

но просите ре(ч) цр(с)твїа бѣжїа. и правды его. да та всѣа дадѣ(т) сѣ ва(м). вѣстѣ во ѡцѣ вашѣ нѣ(с)ныи. іако трѣвоуѣте всѣх(х) си(х).

слышавѣ же бѣга нарицающа(с) ѡца нѣ(с)наго. по(д)вигне(м) сѣ оугоднаа створити емоу.

покаяние(м) и слезами. тѣ(м) во прїѣтѣ древле блоудныи снѣ ѡставленїе [и] постѣ(м). тѣмѣ во ѡчищаю(т) сѣ грѣси. постомѣ. смиренїемѣ и чистотою. тѣмѣ во возносите воиспрѣ на нѣса дѣшю и тѣло. кротостїю и любовїю нелицемѣрною. тѣма во покрывает сѣ множество грѣхѣ наши(х).

таковыа во бѣжїа оуста блѣжати. глѣща. блѣжени смиренїи дѣхомѣ. іако тѣх(х) е(с) црѣство нѣ(с)ное. блѣжени кротѣци. іако ти снове бѣжїи нарекоут сѣ.

²⁸⁴ еда : егда S72, V25, Соф

²⁸⁵ власти : княжїа S72, V25, Соф

²⁸⁶ си(х) : S72, V25, Соф add. всѣх

²⁸⁷ по(д)вигни сѣ : подвижникѣ сѣ S72 (U)

²⁸⁸ тѣм : тѣма S72, V25, Соф

²⁸⁹ блѣжати бѣжїа оуста глѣюще : возїа оуста блажати глаголюща S72, V25, Соф

²⁹⁰ смиряюще : миротворци S72, V25, Соф

89 сѣа добрыа дѣтели слышавше
бра(т)ѣ. иже глаша²⁹¹ бжїа оуста.
и таковыа сны себѣ²⁹² сътворша.
по(д)вигнемъ са и мы тѣ(м)
дѣло(м) оуподобити са. а не ѿпасти
злобою того снвѣства.

сїа добрыа дѣтели слышавше
бра(т)ѣ. таже изрекоша бжїа оуста. и
таковыа себѣ сны створиша. по(д)
вигнемъ са и мы тѣмъ дѣло(м)
оупо(д)бити(с) а не ѿпасти ѿ того
снвѣства.

90 нигдѣ(ж) бо не блжн(т)
прѣбывающн(х) въ пїанствѣ.
и въ всакон злобѣ всег(д)а.²⁹³
нъ сны рж(с)твоу огньному
нариче(т).

нигдѣ же бо не блжнть прѣбывающн(х)
во пїанствѣ. во всакон злобѣ
веспрестани. но сны рож(д)ествоу
огньному наре(ч)тъ.

91 ре(ч) бо червь и(х) не оусне(т) и
огнь ихъ не оугасает(т). и поидоу(т)
рече сътворшеи благаа въ жизнь
вѣчноую. а сътворшеи злаа въ
огнь вѣчныи.

ре(ч) бо. червь во ихъ не оумираетъ.
и огнь не оугасаетъ. и поиджтъ
рече створшеи блгаа въ жизнь
вѣчноую а створшеи злаа во огнь
вѣчныи.

92 да на кын оупсѣ(х) боуде(т) на(м)²⁹⁴
бра(т)ѣ жн(т)а сего врѣмен'наа
сласть. тако во и²⁹⁵ ды(м) изчезает(т)
и тако стѣнь преходи(т). и так(о)
вода мнотѣкае(т).

да на кын оупсѣхъ намъ хоцетъ быти
вратїе житїа сего времен'наа сласть.
ѣда тако сѣнь прѣходитъ и тако вода
мнотѣка естъ.

93 его(ж) оумирающе с' собою не може(м)
ѿнести. ни понѣ ѿходѣше²⁹⁶ не
раз(д)аемиъ его хвѣѣ бра(т)и. рекше
ницимъ. то грѣ(х) его възем'ше с
ни(м) ѿтиде(м). а имѣнїе инѣмъ
стане(т).²⁹⁷

егоже съ собою оумирающе [не можемъ
ѿнести]. того аще не раз(д)аемиъ х(с)вѣ
вратїи сирѣчь ницимъ. то грѣ(х) его
възем'ше с ними возпие(м). а инѣмъ
имѣнїе встанетъ

94 клѣвета на сннискав'шаго е злѣ.
гла се члкъ неправдо[ю]²⁹⁸ ма
събра. л'жами клеветами. тат'вами

клеветаа на (с)нискав'шаго злѣ. гла
сеи члкъ хыщение(м) собра. л'жами
своими клеветами. клѣтвами развои.

²⁹¹ иже глаша : таже изрекоша S72 (U), V25, *Соф*, таже изочтоша S72 (R)

²⁹² сны себѣ : себѣ сыны S72

²⁹³ всег(д)а : престани S72 (U), веспрестани S72 (R), веспрестаниа V25, *Соф*

²⁹⁴ боуде(т) на(м) : хоцетъ намъ S72 (U), хоцетъ намъ быти S72 (R), V25, *Соф*

²⁹⁵ тако во и : еже тако S72, V25, *Соф*

²⁹⁶ ни понѣ ѿходѣше : да понѣ отъходѣше аще S72, да понѣ ѿходѣше почто V25, *Соф*

²⁹⁷ стане(т) : останетъ S72, V25, *Соф*

²⁹⁸ неправдо[ю] : хыщенїемъ S72, V25, *Соф*

развое(м) клатвани.²⁹⁹ и се единъ съ грѣхы³⁰⁰ ѿиде. а събранаа его вса з(д)ѣ³⁰¹ остаю(т).

се единъ со грѣхы токѣмо ѿидеше а зѣ вса встають.

95 ѿць во не поможет(т) снви оумирающоу. ни бра(т)ъ братѣ ни мѣти дщери. дѣти останоу(т) и бра(т)а.³⁰² дружина и свръстници остаю(т). а дѣла едина не ост(а)ноу(т).

ѿць во не поможетъ снѡу оумирающоу. ни братъ братоу. ни мѣти дщери. дѣти встають. дружина [и] свръстници встають. а дѣла едина не встають

96 нъ поемше дѣшоу въ оуготованое мѣсто поведоу(т). идѣже пребывает(т) ж(д)оуци вѣчнаго вѣскрешеніа. ег(д)а придѣ(т) снъ бжїи въ славѣ своего вж(с)тва. соудити хотѣ живы(м) и мртвы(м).

но поемше дѣшоу во оуготованное мѣсто поведоутъ. идѣже пребываетъ. ждѣще вѣчнаго воскрѣшеніа. егда придетъ снъ бжїи во славѣ своего вж(с)тва. соудити хотѣ живы(м) и мртвы(м).

97 живи же соут(т) праведници. тѣ(х) во дѣша в' роукоу бжїю соут(т) и не има(т) косноути сѧ ихъ моука. а мртвыа мѣни(т) грѣшники. иже славѣми житїа сего оудалиша сѧ.³⁰³ и повинни моуцѣ сътвориша сѧ.

живи же соутъ праведници. тѣ(х) дѣшоу въ роукоу бжїю соутъ. и не иматъ косноути сѧ ихъ моука. а мртвыа мѣнитъ грѣшныа. иже житїа сего славѣми оудавиша(с). и повинни моуцѣ створиша(с).

98 да того ра(д)а прїидѣ(т)³⁰⁴ с нѣсе обон(м) хотѣ въз(д)ати по³⁰⁵ дѣло(м). придѣ(т) во тако млгнїи страшно³⁰⁶ съ славою неизречен'ною. пре(д)текоуще(м)³⁰⁷ бесплѣтны(м) чино(м).³⁰⁸

да того ради грядетъ с нѣсе. обонмъ хотѣ воздати противоу дѣломъ. придетъ во тако млонїи страшна. со славою неизреченною пре(д)текоуще(м) пре(д) нимъ [чиномъ бесплѣтнымъ].

²⁹⁹ клеветами тат'вами развое(м) клатвани : тат'вами клеветами клатвани развои S72, тат'вами клеветами клетвами развоемъ V25, *Соф*

³⁰⁰ съ грѣхы : съ грѣхы точїю S72, тьчїю съ грѣхы V25, *Соф*

³⁰¹ а събранаа его вса з(д)ѣ : а з(д)ѣ вса събранїа его S72, V25, *Соф*

³⁰² бра(т)а : S72 (U) add. останоу, S72 (R), V25, *Соф* add. встають.

³⁰³ оудалиша сѧ : оудавиша сѧ S72, V25, *Соф*

³⁰⁴ прїидѣ(т) : грядетъ S72, V25, *Соф*

³⁰⁵ по : противоу S72, V25, *Соф*

³⁰⁶ страшно : страшна S72, страшнаа V25, *Соф*

³⁰⁷ пре(д)текоуще(м) : S72 add. пре(д) нимъ

³⁰⁸ бесплѣтны(м) чино(м) : чиномъ бесплѣтнымъ S72, V25, *Соф*

99 и авїе ѿ страха его нбо вѣстрасет
 сѧ. и земля вѣсколѣблет сѧ.
 свѣз(д)ы спадоу(т). и без(д)на
 иссѧкнетъ. слнце померькнетъ. и
 лоуна преложит сѧ въ кровь. нбса
 съвино(т) сѧ акы свитокъ. аггли
 пре(д)текоу(т) страш'но(м) гла(с)нь
 въпїюше. и оубъжающе спашаа ѿ
 вѣка правед(д)ныа и грѣшныа.³⁰⁹ и
 авїе съ трѣпетом(а) вѣстави(т)³¹⁰
 земля телеса члчѧ.³¹¹ таково(ж)
 кож(д)о прїемше.

100 и вниде(т) пакы кааж(д)о
 дша въ свои съставъ. грозно
 трѣпещоуши, и не оузри(т) кож(д)
 о прѣваго бога(т)ства. ни слоугъ
 слоужащъ³¹² нъ дѣла тѣчїю на
 выа(х) висаща, тако врѣмѧ³¹³
 тѧ(ж)ка. и въплъ горекъ ѿ всѣ(х)
 исходаща.

101 кож(д)о во възъпїе(т) глѧ. ѡ горе
 мнѣ окаанномоу. како прѣльсти мѧ
 поустошныи онъ свѣтъ. и дѣже
 хоуда бога(т)ства и злы похоти
 наслаж(д)ь сѧ. лиши(х) сѧ вѣчныа
 славы.

102 и се ннѣ соудоу повиненъ пре(д)
 стою. и огньнѣи мѣцѣ. о неи же по
 всѧ дни слыша стѣна книги чтомы.
 и не има(х) вѣры. нъ смеахъ сѧ
 окаанныи глѧ. азъ ли хочю оуни
 чади сеа быти. нъ да сѧ наслаж(д)
 оу похоти вѣка сего.

и авие ѿ страха его нбо вострасет
 сѧ. земля восколеблетъ(с). свѣзды
 спадоутъ. без(д)ны иссакноутъ. слнце
 померькнетъ. лоуна прѣложит сѧ въ
 кровь. нбса свиют сѧ въ свитокъ. аггли
 пре(д)текоутъ. страшны(м) гла(с)нь
 вопиюще и оубъж(д)ающе спашаа ѿ
 вѣка. праведныа и неправедныа. и
 авие с трепетом(а) ставитъ земля тѣло.
 таковоже кож(д)о приемъши.

и вниде[т] пакы кааж(д)о дша во
 свои составъ. грозно трепещоуши. и не
 оузритъ кож(д)о прѣваго бгѧтства.
 ни слоугы пре(д)стоаща. но дѣла на
 выа(х) точною висаща. тако време
 тѧжкѧ. и вопль горекъ ѿ всѣ(х)
 исходаща.

кож(д)о во возопиеть глѧ. Ѱ горе
 [мнѣ] оканномоу. како прельсти
 мѧ поустошныи онъ свѣтъ и дѣже
 хоудаго бг(с)тва. и злы похоти наслажъ
 сѧ. лиши(х) сѧ вѣчныа славы.

се нинѣ соудоу повиненъ пре(д)
 стоа и огньнѣи мѣцѣ. ѡ нѣмъже
 слыша стѣна книги по всѧ дни
 чтомы не ехъ вѣры. но смеахъ сѧ
 глѧ оканьныи. азъ ли хоцоу оуни
 чади сеа быти. но да сѧ наслаж(д)оу
 похоти вѣка сего.

³⁰⁹ грѣшныа : неправедныа S72, V25, Соф

³¹⁰ вѣстави(т) : състави(т) S72, V25, Соф

³¹¹ телеса члчѧ : тѣло S72, тѣлеса V25, Соф

³¹² слоужащъ : пре(д)стоащъ S72, прѣ(д)стоащиъ V25, Соф

³¹³ врѣмѧ : врѣмѧна S72, V25, Соф

- 103 **ннѣ** же они постници и страннопріемници. стоѡтъ о дѣсноую бѣга неизреченными вѣнѣци оукрашаеми тако снове бѣ. аз же³¹⁴ окаянныи лютеѣи моуцѣ осоуж(д)ен'но³¹⁵ пре(д)стою.
- 104 не мнѣ(х) бо тако павлена имоутъ дѣла мога быти.³¹⁶ пре(д)ъ селицеиъ народо(м), ихже **ннѣ** на выи моеи вси взираю(т).
- 105 си и ина глѡщеиъ грѣшннко(м). и³¹⁷ разлоуча(т) ѡ аггли³¹⁸ противоу дѣло(м) ихъ. тако(ж) разлоучаетъ пастырь овьца ѿ козлищъ. и поставѡ(т)³¹⁹ правѣ(д)ныѡ о дѣсноую бѣга. а грѣшннко о шоуіюю его.
- 106 и рече(т) црѣ соуци(м) о дѣсною его. прїидѣте вл(с)венїи ѡца моего, прїимѣте оуготован'ное ва(м) цр(с)тво. вси³²⁰ бо о мнѣ в'се житїе свое стажасте. алчюще и жаж(д)оуще. наготоу прїемлюще, в' пѣнїи и в' постѣ и мл(с)тынами о мнѣ веселаще сѡ.
- 107 тѣм'же³²¹ съ мгною **ннѣ** цр(с)тва не(с)наго насладите сѡ. алченъ бо вѣ(х) и напитасте мѡ. жа(д)на³²² напоисте мѡ. странна прїасте мѡ³²³. нагъ и одѣсте мѡ.
- нине же они постници и страннопринимци стоѡтъ ѡ десноую бѣга. неизреченными вѣнѣци оукрашаеми тако снове бѡу. а азъ шканьныи лютеѣи моуцѣ пре(д)стою.
- не мнѣхъ бо тако павлена имоутъ быти дѣла моѡ. пре(д) селицѣмъ народомъ. ихъ(ж) нинѣ на выи вѣзираютъ.
- си вси и по(д)бьнаѡ си(м) грѣшннко(м) глѡщи(м). разлоучить ю аггль противоу дѣломъ ихъ. тако(ж) разлоучаетъ пастырь овьца ѿ козлищъ. и поставитъ праведники ѡ десноую бѣга. а грѣшннко ѡ шоуіюю.
- и ре(ч)тъ црѣ соуци(м) ѡ десноую его. придѣте вл(с)венїи ѡца моего примете оуготованное ва(м) цр(с)твие. вы бо ѡ мнѣ все житие свое стажасте. алчюще и жаж(д)ащеи. наготоу приемлюще. въ пѣснѣ(х) и въ постѣ(х). и мл(с)тынами веселаще сѡ.
- тѣмъ(ж) нинѣ цр(с)твита насладите сѡ. алченъ бо вѣ(х) и напитасте мѡ жаденъ и напоисте мѡ. страненъ прїасте мѡ. нагъ ѡдѣсте мѡ.

³¹⁴ аз же – usque ad finem om. *Соф*

³¹⁵ осоуж(д)ен'но (sic!) : осоужденъ S72, V25, *Соф*

³¹⁶ дѣла мога быти : быти дѣла моѡ S72, V25, *Соф*

³¹⁷ си и ина глѡщеиъ грѣшннко(м) и : си и подобнаѡ сим грѣшннкомъ глаголющеиъ S72, V25, *Соф*

³¹⁸ разлоуча(т) ѡ аггли : разлоучить ѡ аггелъ S72, V25, *Соф*

³¹⁹ поставѡ(т) : поставитъ S72, V25, *Соф*

³²⁰ вси : вы S72, V25, *Соф*

³²¹ тѣм'же : S72, V25, *Соф* add. нынѣ

³²² жа(д)на : жаденъ и S72

³²³ странна прїасте мѡ : страненъ и прїасте мѡ S72, om. V25, *Соф*

108 тог(д)а ѿвѣщають емоу правѣ(д)ници глѹще, ги ког(д)а тѣ видѣхо(м) алчѣна или жа(д)на, или нага и вол'на³²⁴. послѹжихо(м) товѣ. ѿвѣщ(а)³²⁵ црѣ рече(т) имъ. право глѹ ва(м), поне(ж) сътвориште тѣмъ оубоги(м) брат(м) мои(м) миѣ сътвориште.

тогда ѿвѣщають емоу правѣ(д)нии глѹще. г(с)и. когда видѣхом тѣ алчѣна, или жадна. или нага. и послѹжихо(м) ти. и ѿвѣщавъ црѣ рече(ч) имъ. поне(ж) створиште тѣмъ брато(м) моимъ оубогимъ. то миѣ створиште.

109 пото(м) рече(т) соущи(м) о шоуію его. идѣте ѿ мене проклатни немл(с)тивїи въ огнь вѣчныи, оуботованныи дѣволоу и аггльи его. поне(ж) того оубодѣа твораште. въ смѣсѣк и въ пїаньствѣк, и непокаавше сѧ пребыште. прїимѣте гаже си оуботоваште по изволенїю вашемоу.

тогда речеть соущимъ ѡ шоуж его. идѣте ѿ мене проклатни. идѣте ѿ ме(н) нем(с)тивїи во огнь вѣчныи оуботованыи дѣволоу и аггльимъ его. понеже того въгодна створиште во смѣсѣк и въ пїаньствѣк. и непокаавше(с) пребыште. примете гаже оуботоваште. по изволенїю вашемоу.

110 Се слышаше бра(т)е. коль страшна и грозна мчнїа ж(д)оуть на(с). и понѣ ѿ ннѣ³²⁶ въспранѣ(м). и оудержим сѧ ѿ зла. прежнѣа³²⁷ грѣхы исповѣдающе и кающе сѧ и(х). а не дроугы(х) притворающе.³²⁸

се слышаше братие. коль страшна и грозна мочениа ж(д)жтѣ на(с). но понѣ ѿсели восъспранѣмъ и оудержим сѧ ѿ зла готовыа грѣхы исповѣдающе и кающе сѧ ихъ. а не прѣтворающе дроугы(х).

111 слышаште во что прїемлю(т)³²⁹ неч(с)тивїи. иже не покают сѧ з(д)ѣ. да чѣка ли сѧ стыдѣа³³⁰ тѣши грѣхы братѣ. и с ними хоуеши въ смрѣть ити. и по смрѣти въ вѣчноуію мѣкоу. а бѣга сѧ не воиши ни стыдиши. а чрѣсѣ законъ его хоуа.

слышаште во. что приемлють неч(с)тивии и грѣшнии. иже не покают сѧ зде. да чѣловѣка ли сѧ стыдѣа тѣши грѣхы своѣа братѣ. и с ними хоуеши въ смрѣть ити. и по смрѣти въ моужк вѣчноуію. а бѣга сѧ не стыдиши и не воиши. а чресѣ законъ хоуа.

³²⁴ вол'на : om. S72, V25, *Соф*

³²⁵ ѿвѣщ(а) : и отъвѣщавъ S72, V25, *Соф*

³²⁶ ѿ ннѣ : ѿселе S72, V25, *Соф*

³²⁷ прежнѣа : готовыа S72, V25, *Соф*

³²⁸ не дроугы(х) притворающе : не притварающе дроугыхъ S72, V25, *Соф*

³²⁹ прїемлю(т) : S72, V25, *Соф* add. тѣмо

³³⁰ сѧ стыдѣа : сѧ постыдѣа S72 (P), V25, *Соф*

- 112 иже³³¹ слова твоя и помышленїа въ дла(а)ни съдръжи(т). и пре(д) бесчисльннми агглы и члвкы обличити тѧ има(т). и вѣчнѣи моуцѣ предати противоу дѣло(м). того дѣла грѣховьныи нравъ дїаволоу привергѣше егоже соутъ.³³²
- иже и слова твоя и помышленїа во длани сдержитъ. и пре(д) бесчисльннми агглы и члкы обличити тѧ иматъ. и вѣчнѣи моуцѣ предати. противоу дѣломъ. но сїа нравы поганьскыа. дїаволоу ѿвергѣше егоже ѵ(с).
- 113 оубыстрим сѧ на мл(с)ть бжїю. днь дни чисташе посто(м) и мл(с) тынею.³³³ и добрыми дѣлы свѣща си въжигаше.
- оубыстрим сѧ на мл(с)ть бжїю³³⁴ чисташе сѧ³³⁵ мл(с)тынею и постомъ. и добрыми дѣлы³³⁶. свѣща си³³⁷ въжигающе.
- 114 и да пребывае(м) выноу ж(д)оуше его и да слышимъ³³⁸ стѣи то³³⁹ гла(с) глѹщъ. се жени(х) гряде(т). изидѣте въ срѣтенїе емоу. славаше хд³⁴⁰ съ ѿцѣмъ и съ стѣи(м) дхω(м).³⁴¹
- да пребываемъ выноу жадающе³⁴² его. и да оуслышимъ стѣи тои гла(с) глѹщъ. се женихъ грядетъ изидите въ срѣтєнїе. славаше его со ѿцѣмъ и стѣимъ дхмъ. нинѣ, и при(с) и в вѣкы вѣкомъ. ами(н).³⁴³

³³¹ иже : иже и S72 (U P), иже R, иже и V25, *Соф*

³³² того дѣла грѣховьныи нравъ дїаволоу привергѣше егоже соутъ : но сїа нравы поганьскїа дїаволоу отъвергѣше его же соутъ S72, V25, *Соф*

³³³ посто(м) и мл(с)тынею : милостынею и постомъ S72, V25, *Соф*

³³⁴ оубыстрим сѧ на мл(с)ть бжїю : воудемъ выстри къ мл(с)тивоу бѹ *Мух2*

³³⁵ чисташе сѧ : *Мух2* add. по всѧ дни

³³⁶ дѣлы : дѣлани *Мух2*

³³⁷ си : свѣта *Мух2*

³³⁸ слышимъ : оуслышимъ S72, V25, *Соф*

³³⁹ то : тѣи L47 (E), тои L47 (G), тѣи S72 (U), и тѣ S72 (R), тѣ S72 (P), тѣи

V25, *Соф*

³⁴⁰ хд : ѵго S72 (R P), V25, *Соф*; om. S72 (U)

³⁴¹ дхω(м) : L47 (G), S72, V25, *Соф* add. нинѣ и присно и въ вѣкы вѣкомъ (аминъ *G R P*).

³⁴² жадающе : жьдоуше *Мух2*

³⁴³ нинѣ и при(с) и в вѣкы вѣкомъ ами(н) : om. *Мух2*; версията завършва вместо това с две изречения от Златоустовата *Homilia v de paenitentia*.

Литература

- Амфилохий 1875:** *Амфилохий, архим. Описание Воскресенской Новойерусалимской библиотеки.* Москва: Синодальная Типография, 1875.
- Ангелов, Куев, Кодов 1970:** *Климент Охридски. Събрани съчинения.* Т. 1. Изд. Б. Ангелов, К. Куев, Хр. Кодов. София: Издателство на БАН, 1970.
- ВМЧ 1899:** *Великие Минеи Четии, собранные Всероссийским митрополитом Макарием. Ноябрь, дни 13–15.* Санкт-Петербург: изд. Археограф. комиссией, 1899.
- Георгиева 2003:** *Златоструй от XII век. Увод и научно разчитане на текста Т. Георгиева.* Силистра: РИТТ, 2003.
- Георгиева 2008:** Георгиева, Т. Симеоновият Златоструй и съдбата на неговите редакции в България и Русия. – В: *Преславска книжовна школа*, т. 10, 2008, с. 250–257.
- Горский, Невоструев 1884–1886:** Горский, А., К. Невоструев. Описание Великих Четых Минеи Макария митрополита Всероссийского. – В: *Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских*, 1884, № 1, I–XIX, с. 1–65; 1886, № 1, с. 66–184.
- Грашева 1982:** *Стара българска литература. Т. 2. Ораторска проза.* Съставителство и редакция Л. Грашева. София: Български писател, 1982.
- Иванова 1978:** Иванова, Кл. Няколко наблюдения върху книжовното наследство на Климент Охридски. III. Литературният източник за финала на съкратения вариант от Словото за Света Троица. – *Старобългарска литература*, кн. 3, 1978, с. 103–112.
- Иосиф 1882:** Иосиф, иером. *Опись рукописей перенесенных из библиотеки Иосифова монастыря в библиотеку Московской Духовной академии.* Москва: Изд. Императорского Общества Истории и Древностей Российских при Московскомъ Университетѣ, 1882.
- Иосиф 1892:** Иосиф, архим. *Подробное оглавление Великих четых-минеи все-российского митрополита Макария, хранящихся в Московской Патриаршей библиотеке (ныне Синодальной).* Москва, 1892.
- Леонид 1887:** Леонид, архим. *Сведения о славянских пергаменных и бумажных рукописях, поступивших из книгохранилища Свято-Троицкой Сергиевской лавры в библиотеку Троицкой духовной семинарии в 1747 г. (ныне находящиеся в библиотеке Московской духовной академии).* Вып. 2. Москва: Изд. Императорского Общества Истории и Древностей Российских при Московскомъ Университетѣ, 1887.
- Милтенов 2013:** Милтенов, Я. *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод, създаден по инициатива на българския цар Симеон. Текстологическо и извороведско изследване.* София: Авалон, 2013.
- МСДЯ:** Срезневский, И. И. *Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам.* Т. 1–3. Санкт-Петербург: Изд. ОРЯС РАН, 1893–1903.
- Петров 1897:** Петров, Н. И. *Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве. Вып. 2. Собрания рукописей Киево-Печерской Лавры, Киевских монастырей Златоверхо-Михайловского, Пустынно-Николаевского, Выдубицкого и женскаго Флоровского и Десятинной церкви.* Москва, 1897.

- Протасьева 1970:** Протасьева Т. Н. *Описание рукописей Синодального собрания (не вошедших в описание А. В. Горского и К. А. Невоструева)*. Ч. I. Москва: ГАУ, 1970.
- Сване 1971:** Сване, Г. Климент Охридски и неговото Слово о сватѣки тронци. – *Език и литература*, 1971, 26, № 5, с. 41–56.
- СК 1984:** *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI–XIII вв.* Москва: Наука, 1984.
- СК 2002:** *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в России, странах СНГ и Балтии. XIV век.* Вып. 1. Москва: Индрик, 2002.
- Славова 2013:** Славова, Т. *Славянският превод на посланието на патриарх Фотий до княз Борис-Михаил*. София: ПАМ Пъблишинг, 2013.
- Срезневский, Покровский 1915:** Срезневский, В. И., Ф. И. Покровский. *Описание рукописного отделения библиотеки Императорской академии наук*. 1. Рукописи. Т. 2. Петроград: ИАН, 1915.
- ССб 2015:** *Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.)*. Т. 3. *Гръцки извори. Гръцки текст и изследване: П. Янева. Славянски текст, прегледан и сверен допълнително: А. Минчева, Цв. Ралева, Ц. Досева, П. Янева*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2015.
- Станчев, Попов 1988:** Станчев К., Г. Попов. *Климент Охридски. Живот и творчество*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1988.
- Стоянов, Кодов 1964:** Стоянов, М., Хр. Кодов. *Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека*. Т. 3. София: Наука и изкуство, 1964.
- Тихомиров 1968:** *Описание Тихомировского собрания рукописей*. Москва: Наука, 1968.
- Туницкий 1904:** Туницкий, Н. Л. Слово о св. Троице, о твари и о суде Климента Словенского. – *Известия ОРЯС*, 9, № 3, Санкт-Петербург, 1904, с. 201–232.
- Турилов, Фомина 2000:** Турилов А. А., М. С. Фомина. Слово Иоанна Златоуста „О Святой Троице и о твари, и о суде Божьем“. – *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*, 2000, кн. 1–2, с. 110–118.
- Ульяновський, Кошіль 2008:** Ульяновський В., Кошіль О. *Старожитня бібліотека Михайлівського Золотоверхого монастиря*. Київ: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, 2008.
- Федер 2008:** Федер, У. *Кънажии изборникъ за възпитание на канартикина*. Т. 1. Увод и показалци; Т. 2. Текст. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2008.
- Фомина 1993:** Фомина, М. С. Древнейшие списки сборника Златоустрия в ранней славянской письменности. – *Труды Отдела древнерусской литературы*, 1993, т. 47, с. 34–53.
- Христова 1994:** Христова, И. *Речник на словата на Климент Охридски*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1994.
- Христова-Шомова, Петков, Тотоманова 2008:** *Климент Охридски. Слова и служби*. Съст. И. Христова-Шомова, П. Петков, А.-М. Тотоманова. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008.
- Aitzetmüller 1958–1975:** Aitzetmüller, R. *Das Hexaameron des Exarchen Johannes*. Bd. 1–7. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1958–1975.
- Aldama 1965:** de Aldama, J. A. *Repertorium pseudochrysostomicum*. Paris: Centre national de la recherche scientifique, 1965.

- BHG:** *Bibliotheca Hagiographica Graeca*. T. 1–3. Ed. F. Halkin. (Subsidia Hagiographica 8a). Brussels, 1957. Auctarium Bibliothecae Hagiographicae Graecae. Ed. F. Halkin. (Subsidia Hagiographica 47). Brussels, 1969. Novum Auctarium Bibliothecae Hagiographicae Graecae. Ed. F. Halkin. (Subsidia Hagiographica 65). Brussels: Société des Bollandistes, 1984.
- CPG:** *Clavis patrum graecorum*. 1. *Patres antenicaeni*. Cura et studio M. Geerard. Turnhout, 1983. 2. *Ab Athanasio ad Chrysostomum*. Cura et studio M. Geerard. Turnhout, 1974. 3. *A Cyrillo Alexandrino ad Iohannem Damascenum*. Cura et studio M. Geerard. Turnhout, 1979. [3A]. *A Cyrillo Alexandrino ad Iohannem Damascenum. Addenda volumini III a Jacques Noret parata*. Turnhout, 2003. 4. *Concilia, catenae*. Cura et studio M. Geerard. Turnhout, 1980. 5. *Indices, initia, concordantiae*. Cura et studio M. Geerard et F. Glorie. Turnhout, 1987. [6]. *Supplementum*. Cura et studio M. Geerard et J. Noret. Adiuvantibus F. Glorie et J. Desmet. Turnhout: Brepols, 1998.
- PG:** *Patrologiae cursus completus, series graeca*. Ed. J.-P. Migne. Paris, 1857–1866.
- Thomson 1982:** Thomson, F. J. *Chrysostomica palaeoslavica. A preliminary Study of the Sources of the Chrysorrhoeas (Zlatostruy) Collection*. – *Cyrrilomethodianum*, 1982, № 6, с. 1–65.

Доц. д-р Явор Милтенов
Секция за история на българския език
Институт за български език
„Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ № 52, бл. 17,
1113 София, България
yavormil@yahoo.com

Assoc. Prof. Yavor Miltenov, PhD
History of Bulgarian Language Department
Institute for Bulgarian Language
“Prof. Lyubomir Andreychin” at BAS
52 Shipchenski prohod Blvd., Bl. 17,
1113 Sofia, Bulgaria
yavormil@yahoo.com